

Tartu Ülikool
filosoofia teaduskond
germaani, romaani ja slaavi filoloogia instituut
klassikalise filoloogia osakond

Gerry Puu

Loomade kujutamine Andrea Alciato embleemiraamatus

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dr. Kristi Viiding

Tartu 2012

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus.....	3
1. EMBLEEMIRAAMATU ŽANRI KUJUNEMINE JA ANDREA ALCIATO	5
1.1 Andrea Alciato elu ja tegevus	5
1.2 Embleemiraamatu žanr ja Alciato „Emblemata”	6
1.3 Loomasümbolism keskaja ja renessansi kirjanduses ning prototeaduslikus loodusloos.....	11
2. Loomade liigitus ja üldnimetused Alciato embleemiraamatus	14
3. Loomade funktsioon ja konnotatsioonid Alciato embleemiraamatus	19
Kokkuvõte.....	41
Kirjandus	43
Summary	45
Lisad.....	47

Kasutatud lühendid

EB – Encyclopedia Britannica (võrguväljaanne Tartu Ülikooli raamatukogu andmebaasis)

Emblemata – Alciato embleemiraamatu 1577. aasta editsiooni pealkiri lühendatult

LSJ – Liddel-Scott-Jones’i vanakreeka keele leksikon

OLD – Oxford Latin Dictionary (ladina keele sõnaraamat)

Sissejuhatus

Käesoleva bakalaureusetöö teemaks on loomade kujutamine Andrea Alciato embleemiraamatus „Emblemata”¹, mis anti välja 1577. aastal. Esimene editsioon raamatust ilmus aastal 1531 (vt editsioonide kohta täpsemalt peatükki 1.2). Loomade kujutamist uurin nelja aspekti kaudu: mis loomi Alciato oma teoses kasutab, mis on nende funktsioon ja millise (moraalse) konnotatsiooniga neid kujutatakse ning kuidas Alciato loomi liigitab. Uurimismeetodina kasutan leksikaal-semantilist analüüsi.

Bakalaureusetöö teemaks valisin Alciato teose uurimise sellepärast, et embleemiraamatu žanri ei ole Eestis varem uuritud ja seda mõjutavate teiste tekstide kohta puudub eestikeelses kirjanduses ülevaade. Minu bakalaureusetöö põhieesmärgid on embleemiraamatu žanri tutvustus ning looma kujutamise uurimine selles Andrea Alciato raamatu näitel. Alciato raamatu 1577. aasta editsiooni valisin uurimiseks kolmel põhjusel: esiteks, see on ainus Alciato embleemiraamat Eestis (asub Tartu Ülikooli raamatukogus); teiseks, Alciato on selle žanri looja ja tema raamatud on selles žanris olnud kõige populaarsemad; kolmandaks, varauusaegseid ladinakeelseid embleemiraamatuid on palju vähem uuritud kui rahvuskeelseid.

Bakalaureusetöö algab sissejuhatava peatükiga Alciato elust (1.1), tema raamatust ja embleemiraamatu žanrist (1.2) ning loomasümbolismist keskaja ja renessansi kirjanduses üldisemalt (1.3). Seejärel analüüsin 2. peatükis, kuidas Alciato oma raamatus loomi liigitab ja mis üldnimetusi ta selleks kasutab. 3. peatükis analüüsin, mis funktsioonis ja milliste (moraalsete) konnotatsioonidega Alciato loomi kujutab, hinnates neid skaalal positiivne-negatiivne-neutraalne.

Alciato teoses esinevad epigrammid on kirjutatud eelegilises distihhonis. Täpsuse ja parema arusaadavuse huvides esitan Alciato tekstist proosatõlke. Töös leiduvad Alciato tekstikatkendid olen moderniseerivalt editeerinud: parema loetavuse huvides avasin ligatuurid, eemaldasin

---

¹ Andrea Alciato embleemiraamatu täispikk pealkiri on „Omnia Andreae Alciati V. C. Emblemata: Cum Commentariis, Quibus Emblematum omnium aperta origine, mens auctoris explicatur, et obscura omnia dubiaque illustrantur: Per Claudium Minoem Diuionensem. Antverpiae, Ex officina Christophori Plantini, Architypographi Regij.”, edaspidi kirjutati lühendatult „Emblemata”.

rõhumärgid, sidesõna ligatuuri & asendasin sõnaga *et*, tähe *i* asendasin tähega *j* ja tähe *u* tähega *v* seal, kus vaja. Kui Alciatol esineb mingi sõna või sõnakuju, mis ei olnud klassikalises ladina keeles kasutusel (nt *scorpion pro scorio*), siis selle olen jäänud muutmata, samuti ei muutnud ma autori interpunktsiooni.

Täna kõiki oma õppejõude, kellele ma ei teaks seda, mida tean täna. Eriti soovin tänada oma juhendajat Kristi Viidingut, kelle abivalmidus ja nõuanded olid selle töö valmimisel hindamatud. Põgusa ent mõjusa konsultatsiooni eest tänan Jüri Talvetit, Märt Väljataga, Marek Tamme ja Peeter Veltsonit. Täna ka oma lähedasi ja sõpru, kes võimaldasid mul õpingutesse vajalikul määral sukelduda.

„There lies asleep in old European libraries, chiefly in those of ecclesiastical origin, a vast literature of illustrated books which are very seldom and only cursorily consulted nowadays — the emblem literature. Although ‘emblems’ form a permanent item in all second-hand booksellers' catalogues, I suppose that most people jump (or jumped, until recently) over it with the same expression of unconcern with which they meet Americana, Erotica, or Occultism. And as for the happy few whose eyes kindle at the sight of the magic word ‘emblems’ — alas! their attention might as well be dedicated to collecting stamps or cigarette cards, for their interest very seldom strays beyond the material possession of a rare thing ... Does this literature deserve such oblivion?” (Mario Praz 1939)

1. EMBLEEMIRAAMATU ŽANRI KUJUNEMINE JA ANDREA ALCIATO

1.1 Andrea Alciato elu ja tegevus²

Andrea Alciato sündis 8. mail 1492 Alzates, Milanos (Itaalia). Ta oli isa Ambrogio Alciati ja ema Margharita Landriana ainuke poeg, sündides heal ühiskondlikul positsioonil olevasse perre (Green 1872: 2). Alciato tundis huvi paljude valdkondade vastu, kuid tema põhiliseks huvialaks oli õigusteadus. 1514. aastal sai temast Bologna ülikooli õigusteaduste doktor, kui ta oli alles 22-aastane (sammas, 5). Nii nagu ta oli hiilgav üliõpilane sai temast ka hinnatud õppejõud, keda käidi kuulamas paljudes ülikoolides: Avignon, Milano, Bourges, Pariis, Bologna, Ferrara, Pavia (Bayle 1734: 194; Green 1872: 50). Rahvusvahelise intellektuaalina käis ta läbi paljude oma aja helgemate peadega, kelle hulka kuulusid näiteks Guillaume Budé (Bietenholz, Deutscher 1995: 24), Desiderius Erasmus, Lopes Stunica, Bernard Mettius (Green 1872: 8-9).

Andrea Alciato oli oma eluajal ja veel paar kolm põlve pärast seda esmajoones tuntud kui õigusteaduse õpetlane, kelle loengud ja kirjutised olid kõrgel tasemel. Õigusteaduses olid tähtsad tema Rooma õiguse uurimused ja tsiviilõiguse temaatika. Samuti sai ta laiemalt tuntuks oma embleemiraamatuga (sammas, 1). Alessandro Grimaldi kirjutab matusekõnes³, et nooruse lävel komponeeris Alciato embleeme, epigramme (erinevate allikate järgi 3 või 5 raamatut, vt Green 1872: 23), komöödiaid⁴ ja mitmesuguseid teisi poeme; ta armastas vanakreeka kirjandust, imiteeris seda, kirjutas ka kõnesid vanakreeka keeles ja tõlkis tekste vanakreeka keelest ladina keelde (Grimaldi 1871: 5). Ta olla tõlkinud ka Aristophanese „Pilved“ ladina keelde värsis (Green 1872: 10-11). Alciato kirjutiste järgi arvab Green, et ta kuulus katoliku usku (sammas, 9). Andrea Alciato suri 11. jaanuaril 1550.

---

²Andrea Alciato perekonnanimi esineb ka kujul Alciati (Green 1872: 2). Tänapäeval kasutatakse kirjanduses kõige enam Alciato nimekuju (Raybould 2005: 258). Tema ladinapärase nimi on Andreas Alciatus.

³ Alessandro Grimaldi pidas oma matusekõne Alciato auks Pavia katedraalis mõni päev pärast Alciato surma, 19. jaanuaril 1550 (Green 1872: 25).

⁴ Ühe nimi oli „Philargyrus“ (Bietenholz, Deutscher 1995: 24).

1.2 Embleemiraamatu žanr ja Alciato „Emblemata”

Embleemiraamatu žanri kaudseks sünnihetkeks peetakse üldiselt Alciato kirja lapsepõlvesõbrast kirjastajale Francesco Giulio Calvole 9. jaanuaril 1523, kus ta ütleb⁵, et koostas väikese epigrammide raamatu, mida ta nimetab embleemideks (lad k *emblemata*). Autograafi oletatavast esimesest raamatust ei ole säilinud ja me ei tea, mis osadest see koosnes, on tehtud vaid erinevaid oletusi. Esimene embleemiraamat⁶ ilmus trükis ilma Alciato osaluseta ja teadmata, selle andis välja kirjastaja Heinrich Steyner Augsburgis 28. veebruaril 1531, raamatus oli 104 embleemi, enamik neist illustreeritud, milleks kasutati puulõikeid (Green 1872: 116). Kuidas käsikiri Steyneri kätte sattus, ei ole teada. Steyneri pöördumisest lugeja poole võib lugeda, et illustratsioonide lisamine oli tema idee (Manning 2004: 42). Hoolimata sellest, et see väljaanne on täis kirjavigu ja illustratsioonid ei vasta tihtipeale epigrammide sisule, saab sellest väljaandest tulevaste embleemiraamatute klassikaline mudel: embleemiraamatud koosnevad embleemidest, millel on tavaliselt⁷ kolm elementi: lehe ülaosas lühike moto (*LEMMA*), sellest allpool pilt ehk illustratsioon (*PICTURA*) (puulõige⁸ või vasegraveering⁹) ja pildi all asub luuletus (*SUBSCRIPTIO*), mille pikkus võib varieeruda paarist värsist mitmekümne värsini. Peter M. Daly peab kõige paremaks kasutada embleemi osade kohta ladinakeelseid sõnu, vastavalt *inscriptio, pictura, subscriptio* (Daly 1998: 7).

Kuna seda rõhutatakse paljudes teatmeteostes, et embleem koosneb kolmest osast, siis peaks tähelepanu pöörama sellele, et ka Alciato enda teose erinevates väljaannetes ei ole esindatud alati kõik kolm osa korraga, näiteks ei ole illustratsioone Alciato elu lõpu poole välja antud kogutud teostel („Reliqua D. Andreae Alciati opera“. Lyon, 1548; „Opera, ab ipso quidem autore tomis

---

⁵ *His saturnalibus ut illustri Ambrosio Vicecomiti morem gererem, libellum composui epigrammaton, cui titulum feci Emblemata: singulis enim epigrammatibus aliquid describo, quod ex historia, vel ex rebus naturalibus aliquid elegans significet, unde pictores, aurifices, fusores, id genus conficere possint, quae scuta appellamus et petasis figimus, vel pro insignibus gestamus, qualis Anchora Aldi, Columba Frobenii et Calvi elephas tam diu parturiens, nihil pariens* (Alciato kirja tsiteerib Lailach 2000: 8).

⁶ Henry Green oletab erinevate allikate põhjal, et olemas võis olla ka Alciato embleemiraamatu 1522. aasta väljaanne, mis sisaldas 100 embleemi, kuid midagi kindlamat ei väida ka tema.

⁷ On embleemiraamatuid, milles embleemid koosnevad koguni 12 osast (Manning 2004: 18, Raybould 2005: 250).

⁸ Esimene teadaolev puulõigetega illustreeritud embleemiraamat oli Andrea Alciato „Emblematum liber” (28. veebruari 1531 editsioon).

⁹ Esimene vasegravüüridega illustreeritud embleemiraamat oli 1555. aastal ilmunud Achille Bocchi „Symbolicae quaestiones” (Raybould 2005: 271).

digesta quatuor“ . Basel, 1549) (Manning 2004: 40, 346). Esimeses Christophe Plantini poolt avaldatud Alciato embleemiraamatu väljaandes (Antwerpen, 1573) puuduvad illustratsioonid 44 embleemil (Manning 2004: 347). Renessansiajal oli tavaline, et raamatu esimene väljaanne ilmus ilma illustratsioonideta. Üks selline raamat oli näiteks Cesare Ripa ülipopulaarne „Iconologia”, milles ilmusid illustratsioonid alles kolmandas väljaandes¹⁰ aastal 1603 Roomas (Raybould 2005: 265). Samuti ei sisaldanud illustratsioone Aldus Manutiuse trükikojast tulnud Horapollo „Hieroglyphica“ *editio princeps* aastal 1505, mille ta andis välja koos Aisopose valmidega. „Hieroglyphica“ tõlkis ladina keelde Bernardino Trebatio Vicentino aastal 1518.

Kolmeosaline formaat oli olemas ka enne embleemiraamatut. Välja on antud Ovidiuse ja Vergiliuse teoseid, valmiraamatuid jpm, mille leheküljel on samamoodi pealkiri, pilt ja tekst, mis seostub ka pildil kujutatuga. Ei ole võimatu, et H. Steyner sai oma idee sealt, andes teadaolevalt esmakordselt välja embleemiraamatu 28. veebruaril 1531 (Manning 2004: 18).

Alciato esimeses, autoriseerimata väljaandes toetusid 104 embleemist üle 30 nn Planudese „Kreeka antoloogias“ ilmunud epigrammidele ja neis oli esindatud ainult üksikuid loomi. Horapollo „Hieroglyphica“ oli aga suurem loomasümbolismi allikas. Kokku kirjutas Alciato 212 embleemi, neist 50 puhul võib öelda, et nende allikas on nn Planudese antoloogia (Manning 2004: 346). Alciato tõlkis ise kreekakeelseid antoloogia epigramme ladina keelde, mis ilmusid 1529 Baselis välja antud kogumikus „Selecta epigrammata Graeca Latine versa“¹¹.

1534. aastal ilmus Pariisi hea kuulsusega kirjastaja Christian Wecheli trükikojast esimene Alciato enese nõusolekuga embleemiraamat. Kuna Steyneri editsioon oli Alciato jaoks masendav, siis oli ta tahtnud need raamatud kokku koguda ja hävitada, kuid just Wechel oli see, kes ta ümber veenis ja pakkus end parema (sisu)kvaliteediga raamatu väljaandjaks. See ei tähendanud seda, et Alciato oleks täielikult rahul olnud, nii parandati illustratsioonide vigu trükkhaaval edasi (Manning 2004: 43). 1536. aastal tõlkis Jean de Fevre Alciato raamatu esmakordselt prantsuse keelde. 1542 tõlkis Wolfgang Hunger Alciato raamatu esmakordselt saksa keelde. 1546 andsid Aldus Manutiuse pojad Venezias välja uue editsiooni, milles ilmus 86

¹⁰ Esimene väljaanne ilmus aastal 1593 Roomas, teine ilmus muutmata kujul Milanos 1602 (Pierguidi 1998: 158).

¹¹ Tervikpealkiri: „Selecta epigrammata graeca latine versa, ex septem epigrammatum Graecorum libris. Accesserunt omnibus omnium prioribus editionibus ac versibus plus quam quingenta Epigrammata, recens versa, ab Andrea Alciato, Ottomaro Luscinio, ac Iano Cornario Zuiccaiensi.“

varem avaldamata Alciato embleemi. 1548 andis Lyonis Guillaume Rouillé välja Alciato raamatu, kus 201 embleemi olid esitatud uues järjekorras jagatuna moraalseteks kategooriateks. Selline jaotus on ka 1577. aasta editsioonis, kus on 211 embleemi¹². Claude Mignault' esimene ulatuslik kommentaar ilmus Alciato teose 1571. aasta editsioonis (Praz 1975: 39; Raybould 2005: 258). 1577. aasta väljaandes lisati esmakordselt Mignault' eessõna pealkirjaga „Syntagma de Symbolis“, mis asendas palju lühema 1573. aasta eessõna. 1577. aasta editsioonile järgnenud editsioonides aastail 1581, 1583, 1590, 1602 olid eessõna osas muutused väikesed.

Alciato kirjutas uusi embleeme juurde elu lõpuni, nende erinev intellektuaalne taust on tuntav, nende aluseks on olnud naljad, fantaasiaarhitektuur, hieroglüüfid, ajaloolised narratiivid, valmid, nn „Kreeka antoloogia“ epigrammid (Manning 2004: 55). Embleemiraamatu žanr oli väga populaarne 16. ja 17. sajandil. Ainuüksi neil sajandeil ilmus Alciato teosest üle 200 editsiooni ja üsna kiirelt pärast ilmumist hakati seda tõlkima ka rahvuskeeltesse (Manning 2004: 43). Daly andmetel trükiti kuni 1900. aastani üle 6000 embleemiraamatu (Daly 1998: 4; Szönyi 2003).

Alciato embleemiraamatu põhiallikate hulka kuuluvad: Horapollo „Hieroglyphica“¹³, Claudius Aelianus „De natura animalium“ (kr k orig. Περὶ ζώων ἰδιότητος), Publius Ovidius Naso „Metamorphoses“, „Ars Amatoria“, Gaius Plinius Secundus „Naturalis historia“, Desiderius Erasmus „Adagia“, Publius (või Gaius) Cornelius Tacitus „Historiae“, „Anthologia Graeca“ (= „Anthologia Planudea“¹⁴). Lisaks neile oli suur mõju veel Aisopose valmidel ja bestiaariumidel.

---

¹² 1577. aasta editsioonist on puudu üks embleem, nr 80 (1548. aasta väljaandes), mida ilmselt diskreetsetel kaalutlustel ei avaldatud. Embleemis kujutatakse toiduainete säilitusnõusse roojavat inimest kui üle piiri minejat.

¹³ Horapollo „Hieroglyphica“ on mõjukas teos, mille käsikiri leiti Androse saarelt 1419, arvatakse, et see pärineb 5. sajandist. Autori nimi ei ole täpselt teada. Kõik 58 raamatut olid pühendatud ühele või mitmele loomale, sisaldades mitmesuguseid interpretatsioone. Nii see teos kui ka Aisopose valmid olid Alciato suuremad allikad loomasümbolismis. Kui „Hieroglyphica“ ilmus, siis arvati, et egiptuse müsteeriumid on võimalik lahti muukida (vt ka Daly 1998: 21), renessansiajal suhtuti suure austusega sellesse teksti, tänaseks teame, et tegu on hilisantiigi võltsinguga. On teada, et Alciato õppis hieroglüüfikirja Bolognas koos Filippo Fasaniniga, kes tõlkis Horapollo teose ladina keelde. Alciato on kasutanud ka Fasanini tõlget embleemide loomisel. Valeriano „Hieroglyphica“ (1556) laiendas Horapollo maailma tunduvalt. Ta töötas süstemaatiliselt läbi kogu loomamaailma. Vihast meest kujutab ta näiteks lõvina, kes sööb saaklooma, religioosset inimest lõvina, kes jookseb ära kuke eest, hoora lõvina, kellel on naise pea (Manning 2004: 57-61).

¹⁴ „Kreeka antoloogia“ koosneb umbes 3700 kreekakeelsest epigrammist, laulust, epitaafist, retoorilisest harjutusest enamasti elegeelistes distihhonides, mis mahuvad suure ajavahemiku sisse 7. sajandist e.m.a. kuni 10. sajandini m.a.j. Antoloogia tuum on 1. sajandil e.m.a. Gadara Meleagrosi koostatud kogu, kes nimetas seda pärjaks (kr k στέφανος). 9. saj. m.a.j. lisas Constantinus Cephalas sellele kogule Thessaloniki Philippose (1. saj. m.a.j.), Diogenianose (2. saj. m.a.j.), Agathiase (6. saj. m.a.j.) ja teiste luulekogud. 10. sajandil töötati kogu ümber ja suurendati veelgi, see versioon moodustab antoloogia esimesed 15 raamatut, mis on nn Palatinuse antoloogias

Embleemiraamatuid on kirjutatud kõige enam ladina, hispaania, itaalia, prantsuse, inglise, saksa ja hollandi keeles.

Varauusaja raamatukogudes ei olnud embleemiraamatul kindlat paigutust, teda võis leida nii meditsiini kui ka juura valdkonna raamaturiulist. Lõike embleemiraamatutest sisaldasid retoorika käsiraamatud, entsüklopeediad, sõnaraamatud (Manning 2004: 20).

Hoolimata embleemiraamatu žanri varauusaegsest ladinakeelsest sünnist ja selle tähtsusest žanri arengus ning mõjust muule kirjandusele, on uusladinakeelsed embleemiraamatud tänapäeva embleemikirjanduse uuringutes üsna alaesindatud (Visser 2005: 17).

Selle kirjandusžanri eripäraks võrreldes paljude teiste kirjandusžanritega on piltide komponent ja nende suhted nii tekstide endi kui ka teiste visuaalkultuuri elementidega. Embleeme võis embleemiraamatu sünni ajal ja hiljemgi kohata nii sakraalses kui ka profaanses kultuuriruumis, näiteks kirikus, kohtus, elutoas. On räägitud isegi embleemaatilisusest kultuuris (eriti renessansi ja baroki puhul), mis väljendub ka mõtlemise tasandil (vt nt Ardholm 1999).

Embleemiraamatuid on kirjutatud tänapäevani välja ja need erinevad nii temaatikalt, ülesehituselt kui ka pikkuselt. 20. sajandil kirjutasid Ian Hamilton Finlay ja Ron Costley embleemiraamatu „Heroic Emblems“ (1977), mis sisaldab 24 embleemi, piltidel on kujutatud moodsaid relvi. Vähetuntud on Bertold Brechti 1955. aastal ilmunud raamat „Kriegfibel“ (inglise keeles levinud pealkirja „War Primer“ all), mis koosneb autori enda sõnutsi foto-epigrammidest, selle raamatu sisuks on Teine maailmasõda. Edward Lucie-Smith andis 1967. aastal välja raamatu „Borrowed Emblems“, kus ta on kasutanud kümmet „laenatud“ embleemi autori Théodore de Bèze (1519-1605) teosest „Les vrais portraits des hommes illustres“ (1581), kus on uued kaasaegsed luuletused raamatu koostajalt, kes on ise Inglise kunstikriitik. Megan Jenkinsoni 1997. aastal ilmunud raamatu „Under the Aegis. The Virtues“ piltideks on fotokollaažid, mille juures on ladina- ja inglisekeelsed luuletused.

(käsikiri leiti Palatinuse raamatukogust Heidelbergis). 16. raamat moodustati luuletustest, mis valiti välja Cephalse lühemast käsikirjaversioonist, nn Planudese antoloogiast, mille koostas Maximus Planudes aastal 1301. Planudese antoloogia, mis koosnes 7 raamatust, avaldas esimesena Janus Lascaris (1494 Firenzes). Palatinuse antoloogia ilmus trükis alles 1776. aastal.

Embleemiraamatu žanrist on Eestis kirjutanud Katre Kaju ja Kristi Viiding doktoritöodes ning Jüri Talvet oma kirjutiste kogumikus „Hispaania vaim” (Ilmamaa 1995), kuid see ei ole olnud nende uurimuse keskmes. Žanri ühtset nimetust Eestis kasutusel hetkel ei ole. Minu valikus on see embleemiraamatu žanr. Eestikeelses kirjanduses paistab kõige levinum žanri nimetus olema *embleem*. Nii on see Katre Kaju doktoritöös. Robert Cuning määratleb oma raamatus „Kunst” (Varrak 2007) *embleemi* järgmiselt: „embleem – pilt, vahel moto või värsiridadega, mis esitab kõlblusjuhistega sõnumi.” Kui Kaju mõistab terminiga *embleem* ühist kunsti- ja kirjandusžanri, siis Cuning tundub kunstižanri poole kalduvat.

Igor Šaitanovi maailmakirjanduse gümnaasiumiõpik¹⁵ nimetab žanri nimetusena samuti terminit *embleem*, seletades seda järgmiselt: „žanr, mis ühitab kolm elementi: võõrkeelne (tavaliselt ladinakeelne) tunnuslause või deviis, joonistus ja selle juurde kuuluv lühike epigrammilik luuletus.” Kuigi siin on taas kolmele elemendile ehk natuke liiga piiravalt rõhutatud, ei ole see nii häiriv, kui muu informatsioon: õpikus kirjutatakse (Šaitanov 2005: 28-29), et Alciato avaldas esmatrüki 1531 Venezias ja et teost anti välja 170 korda. Sealsamas on illustratsiooni kõrval kirjas ka korrektne, eelnevale vasturääkiv informatsioon, et esimest korda anti raamat välja Augsburgis ilma autori loata. On teada, et Alciato teost on välja antud üle 200 korra. Aldus Manutiuse trükikojas Venezias anti Alciato raamat välja alles aastal 1546.

Terminiga *embleem* viidatakse kirjandusžanrile ka kahes suuremas eestikeelses kunstileksikonis (Bernhard jt 2000: 126; Laidre, Ootsing, Rajasaar 2001: 106).

Mina eelistan terminit *embleemiraamatu žanr* terminile *embleem* sellepärast, et ‚embleem’ on liiga laia tähendusega sõna ja võib olla ka segadust tekitav. Embleemiraamat koosneb embleemidest.

---

¹⁵ Maailmakirjandus. Barokk. Klassitsism. Valgustus. Avita: 2005.

1.3 Loomasümbolism keskaja ja renessansi kirjanduses ning prototeaduslikus loodusloos

Keskaja allikatest on kõige suuremat mõju Lääne kultuuri ja kirjanduse loomasümbolismile kirjanduses on avaldanud raamat „Physiologus”¹⁶ ja bestiaariumide¹⁷ traditsioon (Enenkel, Smith 2007: 504; Cohen 2008: 4). Valme ja bestiaariumeid kasutasid oma kõnedes vaimulikud. *Exemplumi*-kollektsioonid sisaldasid tihtipeale bestiaariumide õpetlikke lugusid koos sekulaarse ja mittekristliku kirjandusega segamini (sammas, 8). Mõned loomavalmid ja rahvajutud tulid Lähis- ja Kaug-Idast, need kristianiseeriti. Üks varasemaid *ars praedicandi*¹⁸ autoreid frantsiskaan Luca di Bitonto kasutas teiste seas laialdaselt loomade metafoori ja võrdlust (simile) oma jutlustes 13. sajandil (sammas, 10). Kui ühte looma kasutati moraalse näitena, siis kasutati seda tihtipeale nii, et toodi sama looma näitel positiivseid ja negatiivseid jooni välja, nii nagu see oli olnud juba „Physiologuses”.

Aurelius Clemens Prudentius (348-405) kirjutas 4. sajandil esimese täielikult allegoorilise poemi Euroopa kirjanduses „Psychomachia” (e. k. ‚hingevõitlus’), mis oli keskajal väga mõjukas teos, mõjutades edaspidi allegooriliste võitluste kujutamist personifitseeritud vooruste ja pahedega (Raybould 2005: 194; Cohen 2008: 38; EB). 14. sajandil ilmus anonüümse jutlustaja illustreeritud käsiraamat „Etymachia”, kus kunstnik on kujutanud pahesid ja voorusi rüütlitena sümbolsete loomade seljas.

---

¹⁶ Kreekakeelne teos, mis pärineb ilmselt 4. sajandi (EB andmetel ka enne 2. saj. keskpaika m.a.j.) Aleksandriast, täpsemat kohta ja autorit pole teada. See teos koosneb 48 osast, iga peatükk on pühendatud mingile reaalsele või väljamõeldud olendile, nt metsloomadele, lindudele, kaladele, roomajatele, putukatele. Didaktilise suunitlusega teos keskendub religioossele moraliseerimisele, baseerudes peamiselt kirjeldustel ja fiktiivsetel lugudel. Iga olendit seostati kas vooruse või pahega. Tihtipeale lisati loole lõik Piiblist. Teose vanim ladinakeelne versioon pärineb 8. sajandist (Cohen 2008: 4). „Physiologuses” on Idamaade, eriti India mõjutusi. Lugude allikaks on olnud ka Aristoteles, Herodotos, Plinius vanem. Selle teose levik jäi keskajal alla vaid Piiblile, populaarsusele viitab ka selle tõlkimine paljudesse keeltesse.

¹⁷ Keskaja kirjandusžanr, mis koosnes lugude kogumist, kus iga lugu kirjeldas mingit loodusobjekti, nt looma, taime, kivi, mille kaudu esitleti kristlikku allegooriat religioosseks ja moraalseks õpetamiseks ja manitsemiseks. Paljude bestiaariumide allikaks on kreeka „Physiologus” (EB). Paljud keskaja bestiaariumid olid illustreeritud, tihtipeale baseerusid need „Physiologuse” illustratsioonidel (EB). Bestiaariumid ei olnud huvitatud loomade tõetruust kujutamisest, vaid nad kasutasid loomi allegooria, võrdluse, metafoorina (Niitra 2005: 12).

¹⁸ Ladina keeles ‚jutlustamiskunst’.

Keskaja entsüklopeedilised kompilatsioonid pakkusid samuti rikkalikku allikat loomasümbolismi ja *exemplum*-kirjanduse jaoks. Renessansiaja ühed mõjukamad teosed olid keskaja entsüklopeediatraditsiooni kuuluv „Liber de natura rerum” (u. 1230-1245) ja „Bonum universale de apibus” (1201-1272?), mõlema autoriks on dominikaani teoloog ja preester Thomas de Cantimpré (Cohen 2008: 15). Encyclopedia Britannica ütleb, et Thomas de Cantimpré’i poolt kirjutatud raamatul „De naturis rerum” (u. 1228-1244)¹⁹ oli sama eesmärk mis pühal Augustinusel: ühendada ühte raamatusse kokku kogu inimkonna teadmised asjade loomuse kohta, eriti loomade kohta, et kasutada seda teoloogias. Seda raamatut mõjutas palju Rabanus Mauruse „De rerum naturis” (842-847), tuntud ka kui „De universo”, entsüklopeedia, milles on püütud 22 raamatusse koondada teadmiste ajalugu kuni 9. sajandini. Thomas de Cantimpré’i teost kasutasid paljud hilisemad autorid, nende seas Albertus Magnus („De Animalibus”), frantsiskaani munk Bartholomeus Anglicus teoses „De proprietatibus rerum”, mis on 19 raamatust koosnev mõjukas looduslugu. Cantimpré pühendas raamatus „De naturis rerum” umbes poole mahust faunale, mille ta jaotas kuude kategooriasse. Ta allegoriseeris oma teoses 500 mainitud loomast 161 (Cohen 2008: 15).

Uusaja zooloogia üheks rajajaks peetakse Šveitsi humanisti Conrad Gesnerit (1516–1565). Ta avaldas 1551–1558 neljaköitelise entsüklopeedilise teose „Historiae animalium”, mis üritab kirjeldada kõiki loomi. Teose maht on üle 4500 lehekülje. Ta kirjutas loomade paljudest aspektidest: välimusest, kulinaariast, meditsiinist. Lisaks kirjeldas Gesner kirjanduslikke kirjutisi nende kohta, bestiaariumeid jms. Gesneri teos oli kõige laialdasemalt loetud kõikidest renessansiaja looduslugudest. Gesneri loomade klassifikatsioonid ja neljaks raamatuks jaotamine põhineb Aristoteelse raamatul loomadest (lad k „De animalibus”). Gesneri klassikaliste allikate hulka kuulusid näiteks Plinius, Aelianus, Oppianus, Dioscurides; kõige tähtsam keskaja allikas oli Albertus Magnus. Nii Gesner kui ka teda palju tsiteeriv, neljajalgsetest ja madudest mahuka teose (1100 lk) kirjutanud Edward Topsell (u. 1572 – 1625) kasutasid mõlemad ka Alciato raamatut. Renessansiaja prototeaduslikus loodusloos oli ilukirjandusel oma koht, sel ajal kasutati kõiksugu allikaid (Cohen 2008: 36).

Cohen tunnistab, et vähesed autorid on uurinud, miks loomade kujutamine nii sõnas kui ka pildis oli üks dominantsemaid jooni 16. ja 17. sajandi embleemiraamatu žanris (vt ka Enenkel, Smith

---

¹⁹ Sama teose kohta kasutab Cohen pealkirja „Liber de natura rerum”.

2007: 547). Ühe vastusevariandina arvab ta, et põhjuseks on traditsioonilisus ja retrospektiivsus keskaja eelkäijate suhtes. Enamikul, kui mitte kõikidel loomadel, keda allegoorilises kontekstis renessansiaja embleemikirjanduses kujutatakse, on eelkäijad keskaja teoreetilises, didaktilises, entsüklopeedilises ja moraliseerivas kirjanduses. Plinius vanema „Naturalis historia” on üks suuremaid allikaid renessansiaja loomaembleemides, seda tsiteeriti juba „Physiologuses” kreeka keeles, kaudsemalt kasutasid seda Sevilla Isidorus, Rabanus Maurus, Thomas de Cantimpré ja teised (Cohen 2008: 45). Loodust ja loomi toodi eeskujuks paljude ilmalike ja kiriklike autorite poolt. Näiteks Aelianus võrdles inimese rumalust loomade tarkuse ja voorustega, tuues viimasest näiteid inimese jaoks. Loomade kaudu õpetamist viljelesid hilisemal keskajal erinevates žanrides mitmed autorid, näiteks Alain de Lille (12. saj.), Thomas of Chodham (13. saj.) (samas, 46). Embleemiraamatute pildidel on loomad tihtipeale koos inimeste, teiste loomade või muude atribuutidega. Mõned embleemiraamatud keskenduvad ainult loomadele.²⁰

---

²⁰ Näiteks Willem van der Borchti „Sedighe Sinne-beelden op den aerdt der Ghepluymde, Vier-voetighe, Waterighe, Ghekorven, (oft) Bloedeloose Dieren”, Brüssel 1642 (Enenkel, Smith 2007: 547).

2. Loomade liigitus ja üldnimetused Alciato embleemiraamatus

Alciato ei esita oma teoses ranget süstemaatilist loomade liigitust. Loomade liiginimetust ei ole kirjast igas epigrammis, kus on kujutatud looma. Kokku kasutab Alciato loomade liigitamisel kümmet erinevat mõistet: *animal*, *bellua*, *bestia*, *brutum*, *fera*, *ferus*, *hostia*, *succedaneus*, *praeda*, *semifer*. Neid mõisteid tarvitab autor kokku 25 korral. Kõik mõisted koos esinemiskoha, sõnaliigi määratluse ja tõlkega eesti keelde on käesolevas töös koondatud tabelisse 2. Lisaks on seal esitatud ka loetelu konkreetsetest loomadest ja muudest olevustest, keda Alciato vastavate üldnimetustega on tähistanud. Tõlkimisel olen püüdnud mõisted edastada nii täpselt kui võimalik. Kui mõistel on palju tähendusi, siis olen siin edasi andnud selle põhitähenduse Alciato embleemides.

Ehkki Alciato kasutab loomade liigitamise sõnu enamasti konkreetsete elavate loomade üldnimetusena, ei ole see alati nii. Nii nimetatakse ühel korral naist ladinakeelse sõnaga *animal*, millel on epigrammis selgelt negatiivne konnotatsioon. Mõistet *fera* kasutab autor ka tähtkuju esitamisel (karu asemel), samuti kasutatakse seda mõistet kentauri loomaliku kehaosa edasiandmisel. Mõistet *ferus* kasutab autor ka merejumalus Proteuse looma välimuse edasiandmiseks. Sõnaga *semifer* annab Alciato edasi müütilise õpetaja loomalikku välimust.

Alljärgnevalt käsitlen kõiki loomade kohta kasutatud üldnimetusi eraldi lemmadena tähestikulises järjekorras. Iga üldnimetuse puhul vaatlen, mis tähendus sellel on, mitmes embleemis see esineb, mis elusolendite kohta seda autor kasutab, mis kontekstis ja millise (moraalse) konnotatsiooniga see sõna esineb.

ANIMAL ‚loom; elusolend’ esineb viies embleemis (nr 2, 22, 91, 112, 183) ja on seega üks tavalisemaid üldnimetusi looma kohta Alciatol. Selle tähendused ei ole kõikides embleemides ühesugused. Embleemis nr 2 tähistab autor selle sõnaga kahetise välimusega looma (siga), kes on linna sümbol, konnotatsioon on tal neutraalne. Embleemis nr 22 tähistatakse loomana madu, kes on tarkusejumalanna Pallase saatja, omades nii positiivset konnotatsiooni. Embleemis nr 91 iseloomustatakse sõnaga *animal* naist. Selle ees on omadussõna *iners* ‚lodev, jõudeolev’. Siin võiks kahtemoodi tõlkida – nii ‚elusolend’ kui ka ‚(inimese)loom’, sest epigrammi esimeses osas

kirjeldab autor Oknost, kes punub köit, samal ajal kui emane eesel seda teisest otsast sööb. Epigrammi teises osas vastandatakse mainitud jõude olevat naist mehele, kes on kogunud vara, mida naine nüüd kulutab. Naisel on selgelt negatiivne konnotatsioon. Embleemis nr 112 nimetab autor Amori kaudu sõnaga *animal* mesilast. Mesilast tähistab autor samas embleemis Veenuse kõnetuse läbi ka sõnaga *fera*. Sellepärast arvan, et tegu on niinimetatud metsiku mesilasega. Loomal on selles embleemis neutraalne konnotatsioon. Embleemis nr 183 tähistab autor sõnaga *animal* madu ja lõvi, nimetades neid õudseteks loomadeks (*animalia dira*). Kuna nad esinevad perekonna vappidel, siis on neil neutraalne konnotatsioon.

Sõna *animal* kasutab autor seega kolmel korral neutraalset, ühel korral positiivset ja ühel korral negatiivset konnotatsiooni omava elusolendi juures. Alciato kasutab nimetust *animal* väga laial tähendusskaalal, mis hõlmab lisaks imetajatele (sh inimesele) ka roomajaid (madu) ja putukaid (mesilane), nii et sõna *animal* on kindlasti kõige laiema tähendusega Alciato kasutatud looma üldnimetustest.

BELLUA ,(hiigla)elukas' esineb vaid embleemis nr 123, kus Alciato kirjeldab elevanti kui kõige kohutavamast hiiglaelukast (*bellua foedissima*). Lisatud omadussõna ja konteksti järgi arvan, et elevant oli sõjas ehmatavalt imetlusväärne loom, kellel on positiivne konnotatsioon.

BESTIA ,(mets)loom' esineb vaid embleemis nr 126, kus autor kujutab nirki kui õelat looma (*bestia prava*). Selle nimetuse puhul kinnitab lisatud omadussõna, et *bestia* on Alciatol pigem negatiivse konnotatsiooniga üldnimetus looma jaoks.

BRUTUM ,elajas' esineb vaid embleemis nr 97 pikema elusolendite loendi koostisosana. Sellega ei pea autor silmas mingit kindlat looma, see esineb üldliigitusena. Elaja all mõeldakse enamasti ilma *ratio*'ta looma, sellist, kellel puudub otsustusvõime, kes ei ole võimeline moraalseks käitumiseks. Sõna tuletuskäiku ja ülilevinud kasutust substantiivina varasel uusajal vt nt Faber Soranus 1696: 336. Elaja konnotatsioon on pigem negatiivne.

FERA ,(mets)loom' esineb üheksas embleemis (nr 5, 13, 89, 97, 101, 105, 112, 145, 176) ning on kõige sagedasem üldnimetus looma kohta Alciato embleemides. Embleemis nr 5 kasutab

Alciato mao tähistamiseks nii sõna *draco* kui ka *anguis*, mõlemad tähendavad ühte ja sama metsloomat, mis moodustab osa Kekropsist, ja sellised olid ka gigandid, nn maojalgsed. Mao osa konnotatsioon on negatiivne, kuna sümboliseerib liighoolivust maistest asjadest. Embleemis nr 13 on metsloomaks emalõvi, kelle konnotatsioon on positiivne, sümboliseerides vaprust. Embleemis nr 89 kasutab autor mõistet *fera* metsloomana üldiselt, öeldes, et „metsloomat meel ei ole nii hirmus kui ahne mehe oma” – *Quamsit avari hominis, non tam mens dira ferarum est*. Selles embleemis võib pidada metsloomat konnotatsiooni positiivseks, inimese moraali võrdlemine loomat omaga ei ole midagi ebatavalist, on tuntud näiteks Michel de Montaigne’il, kes kirjutas muuhulgas, et loomad on moraalsemad ja ratsionaalsemad kui inimesed (Harrison 1998: 463).

Embleemis nr 97 on ainuke üldisem elusolendite liigitus Alciatol (alljärgnevas tsitaadis rõhutan liigitussõnu poolpaksus kirjas): „Siit osast on ta sokk, kuna loodus paljundab meid [juba] sajandeid seksuaalvahekorra teel, nagu **linde** (*volucres*), **kalu** (*squamea*), **elajaid** (*bruta*) ja **loomi** (*feras*). Ehkki see on ühine teistelegi **elusolenditele** (*animantibus*), on [just] sokk seksuaalse liialduse sümbol ning ta kannab Veenusele kuuluvaid atribuute varjamata.” Selle järgi võib oletada, et linnud, kalad, elajad ja loomad kuuluvad elusolendite hulka. Jääb selgusetuks, mis loomi täpsemalt mõtleb Alciato mõiste *brutum* all, igatahes on need eraldatud mõistest *fera*.

Embleemis nr 101 nimetab Alciato tähtkujusid Suur Karu ja Väike Karu, asendades karu sõnaga metsloom (*magna minorque fera* – lit. „suur ja väike metsloom”, s.t. Suur Karu ja Väike Karu (tähtkujud Suur Vanker ja Väike Vanker)). Konnotatsioon on sõnal *fera* neutraalne. Embleemis nr 105 on metsloomaks lõvi, kes on tugeva jõu sümbol, kelle konnotatsioon on positiivne. Embleemis nr 112 tähistatakse sõnaga *fera* sama mesilast, kelle kohta öeldakse ka *animal*. Embleemis nr 145 nimetab Alciato metsloomaks kentauri loomaosa, milleks on hobune. Hobuse konnotatsioon on negatiivne, kuna ta on negatiivsete tungide esindaja inimesel, selles embleemis on ta osa müütilisest õpetajast Chironist. Embleemis nr 176 nimetab autor metsloomaks elevanti, kelle konnotatsioon on positiivne, kuna ta mõistab rahu väärtust ja on tänu sellele alistunud ikkese.

Kokkuvõttes kasutab autor sõna *fera* kolmel korral neutraalse, neljal korral positiivse ja kahel korral negatiivse konnotatsiooniga. Alciato kasutab nimetust *fera* sarnaselt nimetusega *animal* ka roomajate (madu) ja putukate (mesilane) kohta.

FERUS ‚metsloom‘ esineb kahes embleemis (nr 35, 182). Embleemis nr 35 tähistab autor selle sõnaga hobust, kes sümboliseerib rahvast, keda on vaja taltsutada, konnotatsioon on neutraalne. Embleemis nr 182 tähistab autor sõnaga *ferus* merejumalust Proteust, kes oli võimeline end muuhulgas ka loomaks moondama. Mõlemas embleemis on sõnal *ferus* neutraalne konnotatsioon.

HOSTIA SUCCEDANEA ‚asendusohvriloom‘ esineb vaid embleemis nr 175. Siin on koos tegelikult kaks looma tähistavat nimetust, üldisem on ohvriloom (*hostia*), spetsiifilisem asendusohvriloom (*hostia succedanea*). Kui Jumal ei võtnud algset ohvrilooma vastu, siis asendati see teise ohvriloomaga (loomi võidi ka lisada), sellest siis mõiste *asendusohvriloom*. Epigrammis ja pildil on kujutatud Ajaxit mõõgaga metssigu tapmas, kes arvab, et ta tapab Tantalose järglasi. Sead on justkui asendusohvriloomad. Asendusohvrilooma konnotatsioon on pigem neutraalne.

PRAEDA ‚saak(loom)‘ esineb kolmes embleemis (nr 52, 66, 141), selle täpsem tähendus võib kõigil kolmel juhul olla eesti keeles nii ‚saak‘ kui ka ‚saakloom‘. Embleemis nr 52 muutub Aktaion jahtijast jahitavaks. Et ta isahirveks muutub, teame me mütoloogiast, Alciato vihjab üksnes sarvilisele loomale. Embleemis nr 66 kirjeldatakse ilvese saaklooma otsimist/jahtimist, kuigi tal endal on üks loom (hirvevasikas) juba kinni püütud. Millist uut saaklooma ilves otsib, seda ei ole teada. Embleemis nr 141 on pildil kujutatud röövlinnu poolt kinnipüütud jänest, epigrammis mainitakse lihtsalt saaklooma. Kokkuvõttes on *praeda* valitud alati nõrgema, abituma looma märkimiseks, konnotatsioon on neutraalne.

SEMIFER ‚poolloom‘ esineb vaid embleemis nr 145 tähistamaks õpetajat (*doctor*). Mõeldud on müütilist õpetajat, Chironi, kes on pooleldi mees (*semivir*) ja pooleldi loom (*semifer*). Chiron sümboliseerib embleemis valitseja nõuandjat: kes iganes istub kuninga nõukojas, on õpetaja (*doctor*), kes on pooleldi loom ja pooleldi mees – ta on loom, kui ta ründab toetajaid ja trambib

vaenlaste peal, ning ta on inimene, kui ta teeskleb lojaalsust teistele inimestele. Sõnal *semifer* on negatiivne konnotatsioon.

Kokkuvõte: Kõige rohkem kasutab Alciato looma üldnimetusena sõna *fera* (9) ja *animal* (5). Kui sõna *praeda* kasutab autor kolmel korral ja sõna *ferus* kahel korral, siis sõnad *bellua*, *bestia*, *brutum*, *hostia*, *semifer* ja *succedaneus* esinevad vaid ühe korra. Viiel korral ei ole looma üldnimetus seotud loomaga (nt kasutatakse merejumalus Proteuse kohta sõna *ferus*). Ainult neutraalse konnotatsiooniga esinevad Alciatol järgmised üldnimetused: *ferus*, *hostia*, *succedaneus*, *praeda*. Eranditult negatiivse konnotatsiooniga on *semifer*, *bestia*, *brutum*. Positiivne konnotatsiooniga on sõna *bellua*. Üldnimetused *fera* ja *animal* võivad tähistada kõiki erinevaid konnotatsioone.

Analüüsist selgus samuti, et Alciato ei erista üldnimetustega kodu- ja metslooma, s.t et tal ei ole ühtesid kindlaid üldnimetusi üksnes metslooma jaoks ja teisi üksnes kodulooma jaoks. Alciato võib ka inimese (naine, õpetaja) kohta kasutada looma üldnimetust, mingi konkreetne loom ei ole ainult mingi inimmaailma väärtuse sümboliseerija rollis. Loomakarja (sead, lambad, kitsed) ja linnuparve (pardid) tähistamiseks kasutab Alciato (embleemides nr 50, 74, 75, 175) kokku neljal korral sõna *grex*, muid karja väljendavaid sõnu (*pecus*, *pecudis*; *pecus*, *pecoris* jne) epigrammides ei esine. Käesolevas töös nende sõnade kasutamisi ma süvenenumalt ei käsitle.

3. Loomade funktsioon ja konnotatsioonid Alciato embleemiraamatus

Selles peatükis analüüsin loomade esinemust Alciato embleemides järgnevatest vaatepunktidest lähtudes: mis funktsioonis loomad esinevad ja milline on nende (moraalne) konnotatsioon skaalal positiivne-negatiivne-neutraalne. Analüüsiks olen valinud ainult need loomad, kes esinevad tekstis iseseisva olendina, mitte ei ole näiteks mingi monstrumi või muu looma osa. Samuti pööran tähelepanu sellele, mis liiki sõnaga (nimi- ja omadussõnad, partitsiibid ning nende tuletised) Alciato mingit looma tähistab, kas eristatakse sugu või kas kasutatakse deminutiivi. Peatüki juurde kuuluvad kaks tabelit: „Loomade nimetused Alciato embleemiraamatus” (tabel 1, vt Lisa 1) ning „Loomade liigitus Alciato embleemiraamatus” (tabel 2, vt Lisa 2), millesse olen koondanud loomade kohta järgmise informatsiooni: sõna loomade liigitamiseks, mis embleemis seda kasutatakse, millise sõnaliigiga looma üldnimetust tähistatakse, mis on looma üldnimetuse eestikeelne tähendus, keda need looma üldnimetused Alciato teoses tähistavad.

Alciato embleemiraamatus esinevad eraldiseisvate isenditena 30 erinevat loomaliiki: madu, lõvi, lammas, kits, hobune, hiir, eesel, siga, koer, nahkhiir, elevant, veis, põder, kärp, sisalik, kameeleon, hunt, ilves, hirv, soobel, tigu, vähk, auster, nirk, kobras, jänes, skarabeus, skorpion, rebane, kilpkonn. Arvestades, et Alciato embleemiraamatu 1577. aasta editsioonis on kokku 211 embleemi ja koguni 67 embleemis esineb loom, on loomastik olnud tema jaoks väga oluline teema. Paljudel neist loomadest on mitu nimetust. Alljärgnevalt esitan Alciato raamatus esinevad loomad nende esinemissageduse järjekorras eestikeelse loomanimetuse alusel.

MADU esineb Alciato raamatus eraldiseisva loomana 13 embleemis (nr 1, 22, 71, 96, 104, 111, 118, 131, 132, 149, 183, 185, 191). Alciato tähistab madu järgmiste sõnadega (sulgudes on siin ja selles peatükis edaspidi antud arv, mitu korda see sõna korpusel esineb): *anguis* (3), *draco* (2), *vipereus* (2), *vipera* (3), *serpens* (2), *dipsas* (1). Ühel korral täpsustab autor ka mao liiki sõnaga ‚rästik’ (*dipsas*). Traditsiooni järgides olen tõlkinud sõna *vipereus* ühel korral ‚draakoniks’ (embleem nr 185), nii selle sõna kui ka ‚rästiku’ kohta saaks kasutada tõlkevastena ka sõna ‚madu’. Leksikaalselt on ‚madu’ Alciato embleemides kõige variatsioonirohkemalt tähistatud loom.

Sõna *anguis* kasutab Alciato kolmel korral ja seda kõigil kolmel juhul ainult positiivse konnotatsiooniga: embleemis nr 1 on ta austusväärse päritolu sümbol, embleemis nr 118 on madu osa heeroldikepist, sümboliseerides maist rikkust, mis saab osaks tarkadele. Embleemis nr 149 esineb madu Jumal Asklepiose atribuudi funktsioonis. Jumala saatjaslooma mao mõjujõudu on tähtsustatud sellega, et ta hoiab endas Asklepiost ennast, nii ta aitab tema juurde tulevat rahvast tema hädades.

Sõna *draco* kasutab Alciato kahel korral, ühel korral positiivse ja teisel korral negatiivse konnotatsiooniga: embleemis nr 22 on madu neiu Pallase saatja, muuhulgas veel mitteabiellunud neidude valvurina on tal sümboli funktsioon, konnotatsioon on positiivne. Embleemis nr 131 on madu kalk ja metsik loom, kes sööb ära varblased pesast. Selles embleemis funktsioneerib ta halva ende sümbolina, konnotatsioon on negatiivne.

Sõna *vipereus* kasutab Alciato kaks korda, ühel korral neutraalse ja teisel korral positiivse konnotatsiooniga: embleemis nr 71 mainitakse lihtsalt, et räpane naine sööb madude liha. Mao funktsiooniks on siin tegevuse objektiks olemine, konnotatsioon on neutraalne. Embleemis nr 185 öeldakse küll, et Kadmos külvas maasse draakoni hambad (natuke hiljem lisatakse täiendina nende kohta ‚hirmuäratavad seemned’), kuid seda öeldakse ilmselt sõjameeste pärast, kes maast välja tulid. Kuna draakoni hammaste külvamine Kadmost poolt on sümboliseerinud tihtipeale tähestiku leiutamist²¹, siis arvan, et siinkohal on tegemist positiivse konnotatsiooniga. Seda, et Kadmos andis õpetajatele tähestiku ja kirjasümbolid, mainitakse ka siin embleemis. Madu on siin sümboli funktsioonis.

Sõna *vipera* kasutab Alciato kolmel korral. Neutraalse konnotatsiooniga kasutatakse seda sõnaembleemis nr 96, kus kirjeldatakse professorite hüüdnimesid, mao moodi sisemine on ühe professori rääkimise eripära. Madu kasutatakse võrdlemise funktsioonis. Embleemis nr 111, kus võrreldakse üht negatiivset elusolendit teise, veel negatiivsemaga, mesilast maoga – „õel madu ei ole ka nii metsik kui mesilane” – on tegemist mao negatiivse konnotatsiooniga ehkki võrdluses on ta positiivses valguses. Selleski embleemis on mao funktsiooniks võrdlusaluseks olemine.

---

²¹ Vt nt Desiderius Erasmusi tõlgendust raamatus „De recta Graeci et Latini sermonis pronunciatione” (1528) (Bender, Wellbery 1990: 98).

Embleemis nr 191, kus mao käitumine sümboliseerib austust partneri vastu, mida on abielus vaja, on madu positiivse konnotatsiooniga. Selles embleemis on madu sümboli funktsioonis.

Sõna *serpens* kasutab Alciato kaks korda. Embleemis nr 132 on tal positiivne konnotatsioon, kus ta sümboliseerib igavikku, sekundeerides trompetile kui kuulsuse sümbolile, funktsiooniks on sümboliseerimine. Embleemis nr 183, kus võrreldakse erinevaid elusolendeid poetide sümbolkujuks sobimisel, on maal neutraalne konnotatsioon, teda võrreldakse kui hirmuäratavat looma (*animal dirum*) luigega, kes on ilus (*pulcher*). Ta on poetide jaoks sobimatu sümbol, ehkki esineb perekonnavappidel. Selles embleemis on maal võrdlusaluseks olemise ja sümboliseerimise funktsioon.

Sõna *dipsas* kasutab Alciato ühel korral embleemis nr 104, kus ta konnotatsioon on neutraalne: hooletu linnujahtija, kes üles vaadates jalge ette ei vaata, komistab rästikule otsa, kes hammustab teda. Selles embleemis on madu näitlikustamise funktsioonis.

Vahekokkuvõte: Läbinisti positiivse konnotatsiooniga kasutab Alciato mao tähenduses ainult sõna *anguis* (3), teiste sõnade puhul, kui nad üksikuna ei esine, on kasutatud erinevaid konnotatsioone. Kokku 13 mao nimetuse puhul esineb positiivseid konnotatsioone seitsmel juhul, negatiivseid konnotatsioone kahel ja neutraalseid neljal juhul. Funktsioonidest esineb kõige rohkem sümboliseerimist, seda kaheksal korral, võrdlemist esineb kolmel korral. Erandlik on embleem nr 183, kus on esindatud nii sümboliseerimise kui ka võrdlemise funktsioon. Mao funktsioonid: sümboliseerimine (8), võrdlemine (3), atributiivne kujutamine (1), tegevuse objektiks olemine (1), näitlikustamine (1).

LÕVI esineb eraldiseisva loomana Alciato raamatus 12 embleemis. Lõvi puhul eristab autor ka sugu, kasutades lõvi tähistamiseks kahte sõna: *leo* (isalõvi) ja *leaena* (emalõvi). Emalõvi esineb kokku kolmes embleemis (nr 13, 74, 125), isalõvi üheksas embleemis (nr 15, 29, 57, 58, 63, 105, 153, 180, 183).

Embleemis nr 13 kujutab Alciato emalõvina üht naist (hetääri), kes piinamisel ei andnud tunnistusi. Selle naise nimi on Leaena, mis tähendab ladina keeles emalõvi. Emalõvi konnotatsioon on positiivne, funktsiooniks on kangelaslikkuse sümboliseerimine.

Embleemis nr 74 kujutab Alciato emalõviga armuelu- ja samas ka jahistseeni ühe maailma kõige ilusamaks peetud prostituudi kalmehitisel. Emalõvi püüab käpaga jäära tagaosast kinni hoides tema üle kontrolli saada. Ja epigrammis tõdetakse: „armsat hoitakse tagamusest kinni”. Emalõvi konnotatsioon on positiivne, ta funktsioneerib kui (eduka) jahipidamise ja naissoo võimukuse sümbol meessoost isendite üle.

Embleemis nr 125 võitleb emalõvi metsseaga, kumbki oma metsikute relvadega, milleks lõvil on küünised ja metsseal kihvad, saaki ootab pealtvaatav kotkas. Loo moraaliks on, et võitja au kuulub sellele, kes saab saagi lõpuks endale. Kuna täpsemalt võitluse põhjust ei kirjeldata, siis pean emalõvi konnotatsiooni neutraalseks, funktsiooniks on näitlikustamine.

Embleemis nr 15 kujutatakse isalõvi valvurina, kes pannakse templite uste ette, kuna ta magab silmad lahti. Konnotatsioon on positiivne, lõvi on valvsuse sümboliseerimise funktsioonis.

Embleemis nr 29 sümboliseerivad isalõvid suuri liidreid, kes on sõjajõu poolt (mida esindab Marcus Antonius) vankri ette raskesse ikkesse pandud. Lõvisid kujutatakse positiivse konnotatsiooniga kannatajatena, ikestatud lõvid on siin sümboli funktsioonis.

Embleemis nr 57 kirjeldatakse sõjameest kilbiga, mille peal on kujutatud vihase isalõvi nägu. Lõvil on positiivne konnotatsioon, kuna kilbil on ka kiri: „See siin on inimeste hirm, selle omanik on atriid [s.t Agamemnon]”; lõvi on sümboli funktsioonis.

Embleemis nr 58 kujutatakse magavat Heraklest, keda ründavad une pealt pügmeed, lootes temast nii võitu saada. Oma tegevusega äratasid nad Heraklese üles, kes purustas oma „vaenlased nii nagu kirbud ning ajas ära, mähkides nad metsiku isalõvi naha sisse.” Lõvil on positiivne konnotatsioon, ta on atribuudi funktsioonis.

Embleemis nr 63 on tegemist ilmselt sõnamängu ja isalõvi käitumise kirjeldamise sümbioosiga. Nimisõna ἀλκαία tähendab vanakreeka keeles saba, LSJ järgi eriti lõvi saba, omadussõna ἀλκαῖος tähendab tugevat, ἀλκή tähendab tugevust, kaitset, abi, tugevust ohu vältimiseks, võitlust. Kõik need tähendused mängivad selle epigrammi interpreteerimisel kaasa. Alciato kirjutab: „Vanaaja inimesed nimetasid lõvi saba *alcaea*’ks, seda mõjutades satub ta suurde raevu”. Ka Faber Soranuse leksikonis on ladina *alcaea* esimese vastena kirjas lõvi saba, kuid ta tähistab ka teiste loomade sabasid (nt hobuse, härja ja koera). Lõvi on siin negatiivse konnotatsiooni kandja, sümboliseerides taltsutamatu viha (*furia indomita*). Funktsiooniks on sümboliseerimine.

Embleemis nr 105 on Amor alistanud isalõvi jõu (*vis leonis*) ja ikestanud ta vankri ette, näitamaks kui suur on armastuse jõud. Epigrammis kasutatakse sõna ‚lõvi’ ainsuses, pildil on vankri ette rakendatud kaks lõvi. Lõvi kui ühelt poolt jõulise, ent teisalt paindlikult alluva looma konnotatsioon on positiivne, funktsioon on näitlikustamine.

Embleemis nr 153 kirjeldatakse Hektorit, kes on Achilleuse mõõga läbi haavata saanud ja keda nüüd seotakse nõõridega vankri taha. Olles ise paljusid vaenlasi minevikus võitnud, ütleb ta: „Lohistage nagu [teile] meeldib: nõndaviisi näiteks arad jänesed kitkuvad elust lahkunud lõvi lakka.” Lõvi konnotatsioon on positiivne, funktsioon näitlikustamine.

Embleemis nr 180 kirjeldatakse Heraklest: „Vasak käsi hoiab vibu, parem kannab jäika nuiat ning Nemea lõvi katab paljast keha.” Siin kasutatakse lõvi sünekdohhi *totum pro parte* abil. Lõvi konnotatsioon on neutraalne, funktsioon atribuutivne kujutamine.

Embleemis nr 183 võrreldakse erinevaid elusolendeid poetide sümbolkujuks sobimisel. Lõvi võrreldakse kui hirmuäratavat looma (*animal dirum*) luigega, kes on ilus (*pulcher*). Lõvi on poetide jaoks sobimatu sümbol, ehkki ta esineb perekonnavappidel. Tsiteerin Alciato teksti: „On neid, kes kannavad perekonna vappe Jupiteri linnuga, on neid, kelle vappidel on kas madu või lõvi.” Lõvi konnotatsioon on neutraalne, ta on sümboli ja võrdlemise funktsioonis.

Vahekokkuvõte: Emalõviga kujutab Alciato kahel korral naist, kes ei ole küll austusväärsel ühiskondlikul positsioonil, kuid kelles on midagi imetletavat ja austustväärivat, arvan, et just selle poole esindaja neis on emalõvi. Kahel korral on emalõvi kujutatud positiivse konnotatsiooniga ja ühel korral neutraalsega. Emalõvi funktsioonid: sümboliseerimine (2), näitlikustamine (1).

Vaadates illustratsioone ja lugedes epigramme arvan, et kõikides teistes embleemides tähistatakse sõnaga *leo* isalõvi, väga selge ei ole see ainult embleemis nr 183. Sõnaga *leo* võib tähistada lõvi ka üldmõistes. Kuna aga Alciato teeb oma raamatus lõvide kasutamisel soolise eristuse, siis arvan ka embleemis nr 183 esineva lõvi meessoost lõvide hulka. Sõna *leo* olen tõlkinud nii isalõviks kui ka lihtsalt lõviks, arvestades tõlketraditsioone (nt Nemea lõvi) ja sobivust.

Positiivse konnotatsiooniga kujutab Alciato isalõvisid kuuel korral, negatiivse konnotatsiooniga ühel korral, neutraalse konnotatsiooniga kahel korral. Isalõvi funktsioonid: võrdlemine (1), näitlikustamine (2), sümboliseerimine (5), atribuutivne kujutamine (2).

Lõvi (*leo*, *leaena*) esineb embleemides kaheksal korral positiivse, ühel korral negatiivse ja kolmel korral neutraalse konnotatsiooniga. Lõvi funktsioonid: võrdlemine (1), atribuutivne kujutamine (2), sümboliseerimine (7), näitlikustamine (3).

LAMMAS esineb eraldiseisva loomana Alciato raamatus kuues embleemis (nr 2, 74, 170, 171, 186, 189). Lamba tähistamiseks kasutab autor viit erinevat sõna: *vervex*, *aries*, *ovis* (lisaks sellest tulenev deminutiivne omadussõna *ovillus*), *mus(i)mo*. Isastel lammastel ehk jääradel teeb Alciato epigrammides vahet, kas ta on kohitsetud (*vervex* ‚oinas‘) või kohitsemata (*aries* ‚jäär‘). Sõna *ovis* kasutab Alciato ühel korral jäära tähenduses, kahel korral ranget eristust sugude vahel ei tehta, sellepärast olen selle ka neutraalselt lambana tõlkinud. Samuti olen soo suhtes neutraalsena tõlkinud omadussõna *ovillus*. Nagu maogi puhul, toob Alciato välja lammaste seas ühe eriliigi, kelleks on muflon (Sardiinia mägilamma), ladina keeles esineb mufloni kohta kaks kirjepilti: *musimo* ja *musmo*.

Embleemis nr 2 esineb oinas (*vervex*) bituriige (rahvas) sümboliseeriva loomana. Konnotatsioon on neutraalne, funktsioon sümboliseerimine.

Embleemis nr 74 kujutatakse jäära (*aries*) ühe maailma kõige kaunimaks peetud prostituudi kalmehitisel sümboolse jahistseeni osana, kus emalõvi püüab käpaga jäära tagaosast kinni hoides tema üle kontrolli saada. Tsiteerin epigrammi: „Mida kujutab endast nikerdatud jäär, keda emalõvi küünistega selle tagaosast [oma] haardes hoiab? Ta ise ei hoiaks teisiti kinnipüütud armsaid: karja isane on jäär, armsat hoitakse tagamusest kinni.” Jäära konnotatsioon on negatiivne, funktsioon sümboliseerimine.

Embleemis nr 170 sümboliseeritakse hundinahast valmistatud timpani abil hussiidide liidrit Jan Žižkat; timpani kumisemisel lambanahk vaikib. Nii hundi- kui lambanahaga sümboliseeritakse vaenupooli sünekdohhi võtte *pars pro toto* abil. Tsiteerin epigrammi: „Teised jäävad vait, ka lambanahk vaikib, kui hundinahast valmistatud timpanid kumisevad. Lammaste nahk kardab seda [hundinahka] nii nagu vaenlast, kuigi [ta ise on] surnud, ei kannata ta surnut [s.t vaenlast].” Siin on kujutatud vaenulikke osapooli, rõhuga hirmutajal. Lammast on kujutatud neutraalse konnotatsiooniga, sümboliseerimas konflikti nõrgemat osapoolt.

Embleemis nr 171 kujutatakse omaette laulvat kükloopi, tsiteerin epigrammi: „Õrnade lammaste seas omaette laulab ta nii: teie sööge taimi, mina toitun Ahhaia kaaslastest /---/ ”. Kättemaksuks torgatakse tal silm peast. Lammaste konnotatsioon on neutraalne, lambad on vastandavas võrdlemise funktsioonis.

Embleemis nr 186 kirjeldatakse seitsme targa ütlushi, mida saaks elus kasutada, neist ütlustest kuuendana tuuakse ära Biase ütlus: „[Maailmas] on suur hulk halbu inimesi” (*est copia magna malorum*), illustratsiooniks lisab Alciato: „Pane Sardiinia ratsanik istuma mufloni selga”, millega sümboliseeritakse väärtusetut ratsanikku väärtusetu looma seljas. Lamba konnotatsioon on siin negatiivne, funktsioon näitlikustamine.

Embleemis nr 189 kujutatakse Teeba müütilise kuninga Athamase ja Nephele poega, kes põgenes võõrasema kiusu ja viha eest ema saadetud kuldjäära seljas. Tsiteerin epigrammi:

„Phrixos läbib veekogu kaksiratsa hinnalisel lambanahal ja kartmatuna rassib läbi mere kuldkollasel jääral.” Alciato muudab müüdi tavaversiooni, öeldes et see kujutab rikat ja samas rumalat meest, keda juhib kas naise kapriis või teenija. Jääral on positiivne konnotatsioon, funktsiooniks on rikkuse sümboliseerimine.

Vahekokkuvõte: Lammas esineb Alciato embleemides kolmel korral neutraalse, kahel korral negatiivse ja ühel korral positiivse konnotatsiooniga. Lamba funktsioonid: sümboliseerimine (4), võrdlemine (1), näitlikustamine (1).

KITS esineb Alciato teoses eraldiseisva loomana kuues embleemis (nr 64, 72, 75, 97, 118, 140). Kitsed on sooliselt eristatud: isast kitse ehk sokku tähistatakse sõnadega *caper* ja *hircus*, emast kitse sõnaga *capra*, ühel korral tähistatakse emast kitse zoonüümiga *Amalthea*. Kui emast kitse esineb kokku neljas embleemis, siis isast vähem, kahes embleemis.

Embleemis nr 64 kujutatakse emast kitse, kes joodab enda udarapiimaga vastu oma tahtmist hunti, kes kunagi kasvab suureks ja sööb ta ära. Embleemi lõpus tõdetakse, et osutatud teenetega pahelisust ära ei hoia. Kitsel on negatiivne konnotatsioon, funktsiooniks on rumaluse sümboliseerimine.

Embleemis nr 72 on kujutatud sokujalgset Faunust, kelle oimukohad on põimunud põld-võõrkapsaga, mis on mõõdutundetu suguiha sümbol. Alciato kirjutab: „Põld-võõrkapsas on iharusttekita ja sokk on iharuse sümbol.” Soku konnotatsioon on negatiivne, funktsioon on sümboliseerimine.

Embleemis nr 75 kujutatakse kalameest, kes pani selga karvase emakitse nahad ning lisas pähe kaks sarve selleks et ligi meelitada kala. Emane kits, õieti tema nahk ja sarved sümboliseerivad siin *pars pro toto* võtte abil hoora, kala on armastaja, kes kaotab end ebasiivsasse armastusse. Kitse konnotatsioon on negatiivne, funktsioon sümboliseerimine.

Embleemis nr 97 kirjeldatakse Paani, kes on pooleldi sokk, pooleldi inimene. Tsiteerin epigrammi: „Siit osast on ta sokk, kuna loodus paljundab meid [juba] sajandeid

seksuaalvahekorra teel, nagu linde, kalu, elajaid ja loomi. Ehkki see on ühine teistelegi elusolenditele, on [just] sikk seksuaalse liialduse sümbol ning ta kannab Veenusele kuuluvaid atribuute varjamata.” Embleemi lõpus tõdetakse, et mõned panevad tarkuse südamesse, mõned pähe, kuid keha alaosa mõõdukus ja mõistus ei juhi. Soku konnotatsioon on negatiivne, funktsioon sümboliseerimine.

Embleemis nr 118 kujutatakse heeroldikeppi: „Keerdunud madude ja kahe tiivaga heeroldikepp seisab püsti Amaltheia sarvede vahel.” Amaltheia oli emane kits, kes toitis imikuealist Zeusi, tema sarvest sai küllusesarv. Kitse konnotatsioon on positiivne, funktsioon sümboliseerimine.

Embleemis nr 140 kujutatakse emase kitsena reeturit: „Kuna sa oled erakordsed algused ära rikkunud häbiväärse lõpuga ja oled pööranud oma teene kahjuteoks, [siis] oled teinud [seda], mida emane kits [teeb], kui ta piimapütte lööb ja kabja tagaosaga omaenda vara voolama paneb.” Kitse konnotatsioon on negatiivne, funktsioon sümboliseerimine.

Vahekokkuvõte: Kitse on Alciato kujutanud enamasti negatiivse konnotatsiooniga, seda viiel korral, vaid ühel korral on kitsel positiivne konnotatsioon. Kõigis kuues embleemis on kitse funktsiooniks sümboliseerimine.

SIGA esineb eraldiseisva loomana Alciatol viies embleemis (nr 2, 45, 76, 125, 175). Eristatakse metssiga (*setiger*, *aper*) ja siga (*sus*), ühel korral tehakse ka deminutiivi (sõnast *sus*) kasutamisel sooline eristus: *sucula* tähistab ‚noort emist’. Embleemis nr 175 tähistatakse nii sõnaga *sus* kui ka *setiger* metssiga, ehkki tõlkes kasutan sõna *sus* tõlkimiseks ühel korral sõna ‚siga’ ja ühel korral ‚metssiga’. Arvan, et Alciato on neid sõnu kasutanud samamoodi, nagu see on ka eesti keeles võimalik, kus ‚siga’ võib ka ‚metssiga’ tähistada. Samasugused tõlgendusvõimalused on sõnal *sus* ka OLD järgi.

Embleemis nr 2 kirjutab Alciato, et äädulasi sümboliseerib noor emis (*sucula*) ning Milano linna sümbol on villakandev siga (*laniger sus*), „kahetise välimusega loom, siit osast teravate harjastega, teisest osast pehme villaga. ”Konnotatsioonid on mõlemal puhul neutraalsed, funktsiooniks sümboliseerimine.

Embleemis nr 45 kujutatakse siga kui looma, kes on hea lootuse sümbol, kes liigub toitu otsides aina edasi ega vaata iial tagasi. Nii tuuakse ka sümboolseks kingiks siga: „Klient tõi mulle uue aasta puhul harjaselise sea kärsad ja ütles: „Võta need kingid kõhu jaoks.”” Seal on siin positiivne konnotatsioon ja kaks funktsiooni, sümboliseerimine ja tegevuse objektiks olemine.

Embleemis nr 76 kujutatakse Kirke jõudu, mis muudab inimesed kellekski teiseks, ithakalased muudetakse siin seaks, kes joovad veini. Konnotatsioon on seal negatiivne, funktsioon näitlikustamine.

Embleemis nr 125 kujutatakse metssiga emalõviga võitlemas, selle põhjus ei ole teada. Konnotatsioon on seal neutraalne, siga on näitlikustamise funktsioonis.

Embleemis nr 175 kujutatakse metssea karja keskel seisvat mõõka kandvat hullunud Aiakit, kes arvab, et „tappes metssigu tapab ta Tantalose järglasi. Nõnda ta maksis sigade justkui asendusohvriloomaga kätte Laertese poja ja pealtvaatajate eest.” Sea konnotatsioon on neutraalne, funktsiooniks tegevuse objektiks olemine.

Vahekokkuvõte: Sea konnotatsioon on neljal korral neutraalne, ühel korral negatiivne ja ühel korral positiivne. Funktsioonid: sümboliseerimine (3), näitlikustamine (2), tegevuse objektiks olemine (2).

HOBUNE esineb Alciato tekstis eraldiseisva loomana neljas embleemis (nr 35, 55, 56, 76).

Kolmes embleemis kasutatakse sõna *equus*, ühel korral metonüümi *sonipes* ‚helisevajalgne‘, mille ees on täiendiks omadussõna ‚metsik‘, mis võib vihjata taltsutamata metsikule hobusele.

Embleemis nr 35 mõtiskletakse selle üle, miks Thessaalias vahetatakse tihti juhte. Leitakse, et see on sellepärast nii, et liider ei oska vajalikul määral meelitada ja vajalikul määral olla range. Taltsutamise mõtte edasiandmiseks kasutatakse hobuse võrdlust: „Ent samuti nagu metsik helisevajalgne [s.t hobune] viskab seljast iga ratsaniku, kes ei oska teda taltsutada.” Ja samas ei

tohi hobust liiga halvasti kohelda. Hobuse konnotatsioon on neutraalne, ta esineb võrdluse funktsioonis.

Embleemis nr 55 kirjeldatakse, kuidas suust ohjamata hobune veab vankril kaasa selle juhti, kes hoiab asjatult ohje enda käes. Embleemi lõpus tõdetakse, et ei saa usaldada seda, keda mõistus ei valitse, kes tormab pea ees. Hobuse konnotatsioon on negatiivne, funktsioon sümboliseerimine.

Embleemis nr 56 kujutatakse Phaetoni kaudu kuningaid, keda saatus on selleks valinud, neid juhib nooruse ambitsioon: „Sa näed Phaetonit isa vankri juhina sõandamas ohjata Päikese tuld sülgavaid hobuseid /---/”. Hiljem aga kannavad nad karistust selle halva eest, mida nad endale ja rahvale on põhjustanud. Hobustel on negatiivne konnotatsioon, nad on atribuutivses funktsioonis.

Embleemis nr 76 kirjeldatakse Kirke mõju, ta sümboliseerib hoora, keda armastades kaotab inimene mõistuse. Kirel on jõud muuta inimesed kellekski teiseks, selle tunnistaja on ka hobuste taltsutaja Picus, kes oli Itaalia muinasaja kuningas, Saturnuse poeg, Faunuse isa. Selles embleemis küll ei öelda seda, kuid Ovidiuse „Metamorfoosides” muudab Kirke Picuse rähniks. *Picus* ise tähendab ladina keeles ka rähni. Hobuse konnotatsioon on neutraalne, ta on atribuutivses funktsioonis.

Vahekokkuvõte: Hobuse konnotatsioon on kahes embleemis neutraalne ja kahes negatiivne. Funktsioonid: võrdlemine (1), sümboliseerimine (1) ja atribuutivne kujutamine (2).

KOER esineb Alciatol eraldiseisva loomana neljas embleemis (nr 52, 164, 174, 190). Koera kasutamisel epigrammides tehakse ealine eristus, kahel korral esineb embleemides koer (*canis*) ja kahel korral koerakutsikas (*catulus*).

Embleemis nr 52 on kujutatud reeturlikke kaaslasi ja kuidas nende abil ei saa ennast hästi tunda, mütoloogiliseks taustaks on illustreerima pandud lugu Aktaionist: „Ennäe, uus Aktaion, kes, pärast seda, kui ta sarved sai, end ise oma koertele saagiks andis.” Koeral on selles embleemis neutraalne konnotatsioon, funktsiooniks on sümboliseerimine.

Embleemis nr 164 kujutab Alciato koera abil mõttetut rünnakut, kus „koer vaatab öösel kuuketast nagu peeglit ja nähes ennast usub, et seal on teine koer ja haugub - kuid hääli kandub tühjalt tuulde.” Kuid Diana ei kuule ja jätkab teed. Konnotatsioon on koeral negatiivne, funktsiooniks sümboliseerimine.

Embleemis nr 174 kujutatakse koerakutsika abil ebaõiglast kättemaksu: „Nii nagu koerakutsikas krahmab kivist ja piinab [seda] hammustusega ega tekita viskajale kahju vastu, nõndaviisi lasevad väga paljud tõelistel vaenlastel pääseda ja ründavad hammastega neid, keda ükski pahategu ei koorma.” Konnotatsioon on koeral negatiivne, tal on võrdlev funktsioon.

Embleemis nr 190 kujutatakse abielutruudust: „Vaata tüdrukut, kelle parem käsi on ühendatud mehe omaga. Vaata, kuidas ta istub, kuidas koerakutsikas mängib ta jalge ees! See on truuduse kujutis.” Koera konnotatsioon on positiivne, funktsioon on sümboliseerimine.

Vahekokkuvõte: Koera konnotatsioon on kahes embleemis negatiivne, ühes positiivne ja ühes neutraalne. Funktsioonid: sümboliseerimine (3), võrdlemine (1).

EESEL esineb Alciatol eraldiseisva loomana kolmes embleemis (nr 7, 85, 91). Eesli tähistamiseks kasutab autor meessoost sõna *asinus* ning sellest sõnast tuletatud naissoost deminutiivi (*asella*) ja meessoost deminutiivi (*asellus*). Deminutiivid sõnast ‚eesel‘ olen tõlkinud sõnaga ‚eeslike‘, jättes nii alles rohkem tõlgendusvarjundeid.

Embleemis nr 7 kujutab Alciato eeslit sammumas aeglases tempos, seljas Egiptuse jumalanna Isise kuju. Kui inimesed teda nägid, hakkasid nad tema poole kummardama: „Kuid eesel arvas, et kogu austust avaldatakse temale ja läks uhkust täis elevile, kuni ajaja teda hoopidega alla surus ja ütles: „Eeslike, sa ei ole Jumal, sa vaid kannad Jumalat.”” Eesli konnotatsioon on negatiivne, funktsioon mõistmatuse ja uhkuse sümboliseerimine.

Embleemis nr 85 kujutatakse maailma kõige rikkamat meest Septitiust, kes võiks oma söögilauale lubada kalleid ja peeni roogi, kuid toitub kõige lihtsamatest köögiviljadest. Alciato

otsib epigrammis võrdlust sellele mehele ja leiab, et selleks sobib eesel: „Sest eesel kannab seljas peeneid toiduaineid, aga end, vaene, toidab põldmuraka ja kõva lõikheinaga.” Eesli konnotatsioon on negatiivne, funktsiooniks on võrdlemine.

Embleemis nr 91 sümboliseerib emane eeslike naist, kes kulutab mehe kogutud vara. Kui Oknos punub köit, siis samal ajal sööb eesel teisest otsast kogu Oknose poolt nähtud vaeva, muutes ta tegevuse mõttetuks: „Kuid nii palju kui ta paljude tundide jooksul vaevaga pingutades [kokku] seob, [seda] sööb lakkamata laisa kõhuga emane eeslike.” Eesli konnotatsioon on negatiivne, funktsiooniks sümboliseerimine.

Vahekokkuvõte: Eesli konnotatsioon on kõigis kolmes embleemis negatiivne. Funktsioonid: sümboliseerimine (2), võrdlemine (1).

NAHKHIIR esineb Alciatol eraldiseisva loomana kolmes embleemis (nr 61, 62, 96). Nahkhiire tähistamiseks kasutab autor sõna *vespertilio*. Embleemis nr 62 ei mainita nahkhiirt nimepidi, kuna see esitab eelnevast embleemist teise versiooni. Uus embleem samal teemal kannab pealkirja *aliud* ‚teine‘.

Embleemis nr 61 iseloomustatakse Chairephoni, Sokratese järgijat, kelle nimi tähendab nahkhiirt ning kes teda ka välimuse ja hääle poolest meenutab. Nahkhiirel on neutraalne konnotatsioon, funktsiooniks võrdlemine.

Embleemis nr 62 kirjeldab Alciato nahkhiirt: „Ta lendab ainult õhtul, ta on halva nägemisega, ehkki teda kannavad tiivad, on teised [kehaosad] hiirelt /---/.” Seejärel kirjutab Alciato, keda nahkhiir sümboliseerida või kujutada võib, näiteks madala positsiooniga isikuid, kes kardavad kohut, filosoofe, kes pilk kõrgustes kaotavad selge nägemise ja näevad ainult valet. Nahkhiire konnotatsioon on negatiivne, funktsioon on sümboliseerimine.

Embleemis nr 96 kirjeldatakse professorite hüüdnimesid, üht neist, Albiust, kutsutakse nahkhiireks, kuna tal on peenike hääl. Nahkhiire konnotatsioon on neutraalne, funktsioon on võrdlemine.

Vahekokkuvõte: Nahkhiir esineb Alciato embleemides kaks korda neutraalse ja üks kord negatiivse konnotatsiooniga. Funktsioonid: võrdlemine (2), sümboliseerimine (1).

HIIR esineb Alciatol eraldiseisva loomana kahes embleemis (nr 79, 94). Mõlemal juhul kasutatakse hiire tähistamiseks sõna *mus*.

Embleemis nr 79 kirjutab Alciato hiire kohta järgmist: „Arvatakse, et valge hiir esindab naudinguid ja seksuaalset liialdamist /---/”. Kuid põhjust selleks autor ei tea ja küsib, kas see on sellepärast nii, et tal on kõrge libiido, või sellepärast, et Rooma naised kannavad selle looma nahku. Epigrammi lõpus tõdetakse, et paljud nimetavad sooblit ka sarmaatia hiireks. Hiire konnotatsioon on negatiivne, kuna ta sümboliseerib nii seksuaalset liialdamist kui ka liigset luksust, funktsiooniks on sümboliseerimine.

Embleemis nr 94 kirjeldab Alciato hiirt kui ablast toidunäppajat: „Hiir, sahvri valitseja, peremehe laualt näppaja, nägi paokil pealmise kaanega austrit.” Kui ta sinna sisse piilus, austrikarp sulgus ja ta jäi pimedasse vangikambrisse. Hiirel on siin negatiivne konnotatsioon, funktsiooniks on sümboliseerimine.

Vahekokkuvõte: Alciato kujutab hiirt kahel korral negatiivse konnotatsiooniga. Hiire funktsiooniks on mõlemal korral sümboliseerimine.

ELEVANT esineb Alciatol eraldiseisva loomana kahes embleemis (nr 123, 176). Elevanti tähistamiseks kasutab autor järgmisi sõnu: *elephas, barrus* ja metonüümia *bos* ‚härg’.

Embleemis nr 123 kujutatakse lahinguepisoodi, kus „hirmunud Antiochos oli üle ootuste vallutanud suure galaatialaste väeosa oma halvasti relvastatud sõduritega, siis kui Lukaania härgade metsik jõud, viha ja lont esimest korda vaenlaste ratsavägesid oli rünnanud. Hiljem trofeesid välja pannes kaunistas ta need elevantide kujutistega ning lisaks ütles kaaslastele: „Me oleksime hukkunud, kui kõige kohutavam hiiglaelukas, elevant, meid päästnud ei oleks.”” Lukaania härgade all mõeldakse samuti elevanti. Embleemi mõte on selles, et neid asju ei tohiks

kiita, mis pole kiiduväärt, tõdedes lõpuks, et nii meeldiv kui ka võita poleks, on vastik võita sellisel viisil. Elevandil on positiivne konnotatsioon, temasse suhtutakse imestusega ja imetlusega kui imeelukasse, funktsioon on atributiivne.

Embleemis nr 176 kujutatakse elevanti järgmiselt: „Sadulakorvi kandvate õlgade [ja] ka elevandiluust kihvadega elevant, kes on raevukana harjunud Marsi sõdu võitma, on nüüd pandud kaelapidi ikke alla ja alistatud torkoradega, ta veab Caesari vankrit pühadesse templitesse.” Epigrammi lõpuosas tõdetakse, et isegi loom saab aru rahu tähtsusest, millele ta allub. Elevandil on positiivne konnotatsioon, funktsiooniks näitlikustamine.

Vahekokkuvõte: Elevandi konnotatsioon on mõlema embleemi puhul positiivne. Funktsioonid: atributiivne kujutamine (1), näitlikustamine (1).

HUNT esineb eraldiseisva loomana Alciatol kahes embleemis (nr 64, 170). Mõlemal korral kasutab autor hundi tähistamiseks sõna *lupus*.

Embleemis nr 64 kujutatakse hunti, keda kits joodab oma udarapiimaga. Kunagi kasvab hunt suureks ja sööb kitse ära. Nii tõdeb autor, et kui osutadki kellelegi teene, siis pahelisust sa sellega ei suuda ära hoida. Hundi konnotatsioon on negatiivne, funktsioon sümboliseerimine.

Embleemis nr 170 sümboliseerib hundinahast valmistatud timpan hussiitide liidrit Jan Žižkat. Kui see timpan kumiseb, siis vaikivad hirmust lambanahad. Nõnda võidutses ta Boheemia preestrite üle. Hundi konnotatsioon on positiivne, funktsiooniks sümboliseerimine.

Vahekokkuvõte: Hundi konnotatsioon on ühel korral negatiivne ja ühel korral positiivne. Funktsioon on mõlemal korral sümboliseerimine.

VEIS, nii isane kui ka emane isend, esinevad mõlemad ühel korral embleemis nr 34. Kui pulli kohta kasutatakse nimisõna *taurus*, siis lehma tähistatakse metonüümse omadussõnaga *gravidus* ‚tiine‘.

Embleemis nr 34 kujutatakse inimese võimet elus mõningaid asju läbi näha, ja nii ta korraldab ka loomade elu. Embleemi pealkiri „Ἀνέχου καὶ ἀπέχου” on Epiktetose ütlus, mida ladina keelde tõlgitakse kui *sustine et abstine* ‚talu ja loobu’. Nii mõndagi tuleb elus taluda ning peab hoiduma asjadest, mis pole lubatud. Epigrammis hoiab peremees oma erinevast soost loomi lahus: „Nõndaviisi allub pull paremast põlvest aheldatuna peremehe võimule – nii hoidub ta tiinetest [s.t lehmadest].”

Vahekokkuvõte: Lehma konnotatsioon on neutraalne, pullil positiivne. Funktsioon on mõlemal loomal atributiivne kujutamine.

PÕDER esineb eraldiseisva loomana Alciatol ühes embleemis (nr 3). Põdra tähistamiseks kasutab autor sõna *alce*. Seda sõna kasutab autor kaks korda, mõlemal korral suure algustähega. Põder on Alciato perekonna sümbolloom, tsiteerin epigrammi: „Põder tõstab üles Alciato perekonna vapi ja sõrgadega hoiab [kirja] ‘ära lükka midagi edasi’.” Lindil olev kiri on kirjutatud vanakreeka keeles – μηδὲν ἀναβαλλόμενος. Nõnda olevat vastanud Aleksander Suur, kui temalt küsiti, kuidas ta on nii lühikese ajaga nii palju saavutanud. Põder on pandud sümboliseerima seda, kelle kohta Alciato sõnutsi pole võimalik öelda, kas ta on pigem tugev või kiire.

Vahekokkuvõte: Põdra konnotatsioon on positiivne, funktsioon sümboliseerimine.

KÄRBP esineb eraldiseisva loomana Alciatol ühes embleemis (nr 37). Kärbi kohta kasutab autor omadussõna *murinus*, mainides kärbi nahku. Selles embleemis kujutatakse meest, kellel pole midagi peale kärbi nahkade, millesse ta on üleni mässitud, nii et ainult silmad paistavad välja. Nii ei ole tal varaste ohvriks jäämise kartust ning teda ei mõjuta ilmastikutingimused.

Vahekokkuvõte: Kärbi konnotatsioon on positiivne, funktsioon inimeste kehakattena atributiivne kujutamine.

SISALIK esineb eraldiseisva loomana Alciatol ühes embleemis (nr 49). Alciato nimetab sisalikku nii üldnimena *lacerta* kui ka eriliigina *stellio* ‚täpiline geko’. Alciato kirjutab: „[See]

väike sisalik, keha tähistatud tumedate täppidega, on geko, kes elutseb varjulistes paikades ja õõnsates kalmehitistes, ja kelle kujutis sümboliseerib kadedust ja nurjatut pettust.” Edasi on kirjas, et see on kadedatele naistele liigagi hästi teada ning see, kes joob veini, kus on olnud sees täpiline geko, selle nägu on varsti kaetud inetute laikudega.

Vahekokkuvõte: Sisaliku konnotatsioon on negatiivne, funktsioon sümboliseerimine.

KAMEELEON esineb eraldiseisva loomana Alciatol ühes embleemis (nr 53). Kameeleoni tähistamiseks kasutab autor sõna *chamaeleon*. Alciato kirjutab, et „kameeleon hingab alati avatud suuga kerget õhku, millest ta toitub,“ ning ta muudab oma välimust, vahetades värvi, ainult punaseks ja valgeks ei suuda ta end muuta. Seejärel kirjeldatakse meelitajat, kes toimib sarnaselt kameeleoniga.

Vahekokkuvõte: Kameeleoni konnotatsioon on negatiivne, funktsioon võrdlemine.

ILVES ja **HIRV** esinevad Alciatol eraldiseisva loomana mõlemad koos ühes embleemis (nr 66). Ilvest tähistatakse sõnapaariga *lupus cervarius*, hirve esindab hirvevasikas, keda väljendatakse sõnaga *hinnuleus*.

Alciato kirjeldab kujundlikult unustust, tähelepanu hajuvust: „Kui näljast ärevuses ilves sööb toitu ja neelab näljasena varem kinnipüütud hirvevasikat, kui ta juhuslikult vaataks mujale ja pööraks pilgu ära, [siis] ta unustaks ära käesoleva toidu, mida ta suuga kinni hoiab.” Tema tähelepanu kaob nii ära, et ta hakkab jahtima saakloomade, mille kinnipüüdmises ta kindel olla ei saa. Nii sümboliseerib ta siin unustust ja rumalust.

Vahekokkuvõte: Ilvese konnotatsioon on negatiivne, hirve konnotatsioon on neutraalne. Funktsiooniks on ilvesel unustuse, hirvevasikal hooletuse sümboliseerimine.

SOOBEL esineb eraldiseisva loomana Alciatol ühes embleemis (nr 79), kus teda tähistatakse sõnaga *zibellus*.

Soobli kohta nenditakse selles embleemis, et „paljud nimetavad sooblit sarmaatia hiireks”. Valge hiire kohta öeldi embleemis varem, et ta on seksuaalse liialdamise ja liigse luksuse sümboliseerija.

Vahekokkuvõte: Soobli konnotatsioon on negatiivne, funktsioon sümboliseerimine.

TIGU esineb eraldiseisva loomana Alciatol ühes embleemis (nr 82). Seda tähistatakse sõnaga *limax*.

Alciato kirjutab: „Nagu väike tigu suudab *remora*²² tuule ja aerude hoost üle olles üksinda laeva peatada.” Sellega illustreeritakse mõtet, kuidas mingi triviaalne põhjus hoiab eemal tipust inimest, kes on võimetelt ja intellektilt võimeline tähtedeni jõudma. Üheks põhjuseks võib olla näiteks iha hoorade järele, mis ahvatleb noori mehi eemale edukatest õpingutest.

Vahekokkuvõte: Teo konnotatsioon on neutraalne, funktsioon võrdlemine.

VÄHK esineb eraldiseisva loomana Alciatol ühes embleemis (nr 92), kus esineb täpsemalt jõevähk, mida tähistatakse sõnapaariga *cancer fluvialis*.

Alciato kirjutab kohe epigrammi alguses: „Võta vastu [need] jõevähid, mida sulle pakume, need kingid sobivad sinu olemusega.” Edasi järgneb vähi kirjeldus ja võrdlus sellega, kellele vähke pakutakse: neil on valvsad silmad, sõrad ja suur kõht.

Vahekokkuvõte: Vähi konnotatsioon on negatiivne, funktsioon võrdlemine.

AUSTER esineb eraldiseisva loomana Alciatol ühes embleemis (nr 94). Austri tähistamiseks kasutatakse sõna *ostrea*.

---

²² Imikala, kes imes end laeva külge ja kui neid oli sinna palju kogunenud, tekkis laevadel edasiliikumisel takistus, vt Faber Soranus 1696.

Alciato kirjeldab aplust hiire näitel, kes paakil kaanega austrit nähes sinna sisse piilub, aga auster sulgeb ta kaane alla kinni.

Vahekokkuvõte: Austri konnotatsioon on neutraalne, funktsioon kättemaksu sümboliseerimine.

NIRK esineb eraldiseisva loomana Alciatol ühes embleemis (nr 126). Nirgi tähistamiseks kasutatakse sõna *mustela*.

Epigrammis tõdeb Alciato, et halva endega alanud asi ei tule hästi välja, kuid sellel tegevusel, millel on alguses hea enne, toob see õnne: „Kui sulle nirk vastu juhtub, siis katkesta see, mida iganes teed. See õel loom kannab halva õnne märke.”

Vahekokkuvõte: Nirgi konnotatsioon on negatiivne, funktsioon sümboliseerimine.

KOBRAS esineb eraldiseisva loomana Alciatol ühes embleemis (nr 152). Kobrast tähistatakse sõnaga *fiber*.

Alciato kirjutab epigrammis: „Ehkki kobras on aeglase jalgade ja pungis rippuva kõhuga, põgeneb ta sellest hoolimata varitsejate eest järgmisel viisil. Ta rebib hammastega ise endalt ära ravitoimelised munandid ja heidab need eemale teades, et teda rünnatakse nende pärast.” Selle looma näitel õpetatakse mitte kinni hoidma maisest varast, kui raha andmine vaenlasele võib päästa su elu.

Vahekokkuvõte: Kopril on positiivne konnotatsioon, funktsiooniks on sümboliseerimine.

JÄNES esineb eraldiseisva loomana Alciatol ühes embleemis (nr 153). Jänest tähistatakse sõnaga *lepus*.

Alciato kirjeldab Hektori kinnisidujaid argade jänestena, kes on julged ainult elust lahkunud lõvi laka kallal.

Vahekokkuvõte: Jänesel on negatiivne konnotatsioon, funktsiooniks on sümboliseerimine.

SKARABEUS esineb eraldiseisva loomana Alciatol ühes embleemis (nr 168). Skarabeuse kohta kasutab autor sõna *scarabeus*.

Skarabeuse kohta ütleb autor epigrammis: „Skarabeus peab sõda ning provotseerib vaenlast liigselt: [ta on küll] nõrgem füüsilise jõu poolest, [kuid] nutikuselt tugevam.” Ta peidab end kotka sulgedesse, lastes kanda end tema pessa, kus ta oma potentsiaalsed vaenlased hävitab. Selle embleemi mõte on selles, et ka kõige väiksemasse vaenlasesse tuleb tõsiselt suhtuda.

Vahekokkuvõte: Skarabeuse konnotatsioon on neutraalne, funktsiooniks on kavaluse sümboliseerimine.

SKORPION esineb eraldiseisva loomana Alciatol ühes embleemis (nr 172). Skorpioni tähistamiseks kasutab autor sõna *scorpion*.

Epigrammi alguses kirjutatakse: „Ronk viis tiivulitesse tuultesse jalgadega ära skorpioni, auhinna, mille ta sai hulljulge isu eest.” Skorpion aga hammustab teda, millesse ronk sureb, saades nii kättemaksu osaliseks.

Vahekokkuvõte: Skorpioni konnotatsioon on neutraalne, funktsiooniks kättemaksu sümboliseerimine.

REBANE esineb eraldiseisva loomana Alciatol ühes embleemis (nr 188). Rebase tähistamiseks kasutatakse sõna *vulpes*.

Epigrammi alguses kirjutab Alciato: „Rebane, sisenenud koreegi hoiuruumi, leidis hästi viimistletud inimese pea [s.t maski], nii peenelt valmistatud, et ainult hing oli puudu, muu poolest paistis elavat.” Rebane võttis maski maast üles ja ütles imetlevalt: „Milline pea see on, kuid aju on puudu”. Embleemi õpetlik mõte on selles, et tähtis on intelligentsus, mitte ilus välimus.

Vahekokkuvõte: Rebase konnotatsioon on negatiivne, funktsioon sümboliseerimine.

KILPKONN esineb eraldiseisva loomana Alciatol ühes embleemis (nr 195). Kilpkonna tähistamiseks kasutatakse sõna *testudo*.

Epigramm algab sõnadega: „Helde Veenus, mida see kujutis tähendab? Mida see kilpkonn tähistab, kelle peal, Jumalanna, sa pehme jalaga seisad?” Selle peale vastab ta, et Pheidias vormis ta nõndaviisi ja seda „ sellepärast, et tüdrukutele on sobilikud vait olemine ja koju jäämine, pani ta sellised sümbolid minu jalgade alla.” Kilpkonn sümboliseerib ideaalset naist, kes püsib kodus ja on vaikne.

Vahekokkuvõte: Kilpkonna konnotatsioon on positiivne, funktsioon sümboliseerimine.

KOONDKOKKUVÕTE: Analüüsi käigus selgus, et positiivse konnotatsiooniga looma kujutab Alciato kokku 27 korral, negatiivse konnotatsiooniga 30 korral ja neutraalse konnotatsiooniga 25 korral. Tähelepanuvääriv on erinevate konnotatsioonide suhteliselt ühtlane jaotumine teose peale. Ka siis, kui jagada loomad esinemissageduse järgi kahte ossa, kus ühes osas on tekstis mitu korda esinevad loomad (kokku 12) ja teises osas vaid ühel korral esinevad loomad (kokku 19), saame ühtlase jaotumise. Rohkem kui ühel korral tekstis esinevate loomade konnotatiivne jaotumine: positiivne (22), negatiivne (22), neutraalne (19). Ühel korral tekstis esinevate loomade konnotatiivne jaotumine: positiivne (5), negatiivne (8), neutraalne (6). Rohkem kui ühel korral tekstis esinevate loomade konnotatiivsel jaotumisel torkab silma, et eeslit ja hiirt on kujutatud ainult negatiivse konnotatsiooniga, samuti on kitsel viis korda negatiivne konnotatsioon ühe positiivse kõrval. Elevanti on ainsana kujutatud ainult positiivse konnotatsiooniga. Positiivne konnotatsioon puudub hobusel, eeslil, nahkhiirel ja hiirel.

Kõige enam kujutab Alciato loomi sümboliseerimise funktsioonis olevana (51 korda), järgnevad võrdlemine (9), atribuutivne kujutamine (9), näitlikustamine (8), tegevuse objektiks olemine (3). Loomad on sümboliseerivas funktsioonis, kui nad sümboliseerivad midagi, näiteks mingit pahet.

Loomad on võrdlevas funktsioonis, kui nendega võrreldakse midagi. Looma funktsiooniks on atributiivne kujutamine, kui tal on kedagi täiendav funktsioon või kui ta on (traditsiooniliselt) mingi jumala atribuudiks. Loomad on näitlikustamise funktsioonis, kui nende osalusel esitatakse mingi õpetlik lugu. Loomad on tegevuse objektiks siis, kui nendega otseselt tehakse midagi, näiteks süüakse.

Kõige sagedamini esinevad loomad Alciato embleemiraamatus on madu ja lõvi, vastavalt 13 ja 12 embleemis. Madu on leksikaalselt kõige variatsioonirikkamalt tähistatud loom, kelle tähistamiseks kasutab autor kuut erinevat sõna. Järgmised sagedamini kujutatud loomad on lammas (6), kits (6), siga (5), hobune (4), koer (4), eesel (3), nahkhiir (3), hiir (2), elevant (2), hunt (2). Ülejäänud loomad esinevad ainult ühes embleemis.

Kokkuvõte

Käesolevas bakalaureusetöös uurisin loomade kujutamist Alciato embleemiraamatus nelja aspekti kaudu: mis loomi Alciato oma teoses kasutab, mis on nende funktsioon ja millise (moraalse) konnotatsiooniga neid kujutatakse, hinnates neid skaalal positiivne-negatiivne-neutraalne, ning kuidas Alciato loomi liigitab. Uurimuse tulemused on järgmised:

1) Alciato embleemiraamatus esineb 30 loomaliiki: madu, lõvi, lammas, kits, hobune, hiir, eesel, siga, koer, nahkhiir, elevant, veis, põder, kärp, sisalik, kameeleon, hunt, ilves, hirm, soobel, tigu, vähk, auster, nirk, kobras, jänes, skarabeus, skorpion, rebane, kilpkonn. Kõige sagedamini esinevad loomad Alciato embleemiraamatus on madu ja lõvi, vastavalt 13 ja 12 embleemis. Madu on leksikaalselt kõige variatsioonirikkamalt tähistatud loom, kelle tähistamiseks kasutab autor kuut erinevat sõna. Järgmised sagedamini kujutatud loomad on lammas (6), kits (6), siga (5), hobune (4), koer (4), eesel (3), nahkhiir (3), hiir (2), elevant (2), hunt (2). Ülejäänud loomad esinevad ainult ühes embleemis.

2) Kõige enam kujutab Alciato loomi sümboliseerimise funktsioonis olevana (51 korda), järgnevad võrdlemine (9), atributiivne kujutamine (9), näitlikustamine (8), tegevuse objektiks olemine (3).

3) Analüüsi käigus selgus, et positiivse konnotatsiooniga looma kujutab Alciato kokku 27 korral, negatiivse konnotatsiooniga 30 korral ja neutraalse konnotatsiooniga 25 korral. Erinevate konnotatsioonide jaotumine teoses on suhteliselt ühtlane. Eeslit ja hiirt on kujutatud ainult negatiivse konnotatsiooniga, kitsel on viis korda negatiivne konnotatsioon ühe positiivse kõrval. Elevanti on ainsana kujutatud ainult positiivse konnotatsiooniga. Positiivne konnotatsioon puudub hobusel, eeslil, nahkhiirel ja hiirel.

4) Kokku kasutab Alciato loomade liigitamisel kümmet erinevat mõistet: *animal*, *bellua*, *bestia*, *brutum*, *fera*, *ferus*, *hostia*, *succedaneus*, *praeda*, *semifer*. Kõige rohkem kasutab Alciato looma üldnimetusena sõna *fera* (9) ja *animal* (5). Kui sõna *praeda* kasutab autor kolmel korral ja sõna *ferus* kahel korral, siis sõnad *bellua*, *bestia*, *brutum*, *hostia*, *semifer* ja *succedaneus* esinevad vaid ühe korra. Viiel korral ei ole looma üldnimetus seotud loomaga (nt kasutatakse merejumalus Proteuse kohta sõna *ferus*). Ainult neutraalse konnotatsiooniga esinevad Alciatol järgmised

üldnimetused: *ferus*, *hostia*, *succedaneus*, *praeda*. Eranditult negatiivse konnotatsiooniga on *semifer*, *bestia*, *brutum*. Positiivse konnotatsiooniga on sõna *bellua*. Üldnimetused *fera* ja *animal* võivad sisaldada kõiki erinevaid konnotatsioone.

5) Analüüsist selgus samuti, et Alciato ei erista üldnimetustega kodu- ja metslooma, s.t et tal ei ole ühtesid kindlaid üldnimetusi üksnes metslooma jaoks ja teisi üksnes kodulooma jaoks. Alciato võib ka inimese (naine, õpetaja) kohta kasutada looma üldnimetust, mingi konkreetne loom ei ole ainult mingi inimmaailma väärtuse sümboliseerija rollis.

PRIMAARKIRJANDUS

Andrea Alciato (1492-1550). *Omnia Andreae Alciati V. C. Emblemata: Cum Commentariis, Quibus Emblematum omnium aperta origine, mens auctoris explicatur, et obscura omnia dubiaque illustrantur: Per Claudium Minoem Diuionensem. Antverpiae, Ex officina Christophori Plantini, Architypographi Regij. 1577.*

http://www.uni-mannheim.de/mateo/itali/autoren/alciati_itali.html (viimati külastatud 21.05.2012)

SEKUNDAARKIRJANDUS

Ardholm, Helena M. (1999). *The emblem and the emblematic habit of mind in Jane Eyre and Wuthering Heights*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Bayle, Pierre (1734). *The Dictionary Historical and Critical of Mr Peter Bayle. The second edition. Vol. 1 A-Bi*. London.

Bietenholz, Peter G.; Deutscher, Thomas B. (1995). *Contemporaries of Erasmus: A Biographical Register of the Renaissance and Reformation, Vol 1 A-E*. Toronto: University of Toronto Press.

Cohen, Simona (2008). *Animals as Disguised Symbols in Renaissance Art*. (Brill's Studies in Intellectual History. Vol. II.). Leiden: Brill.

Daly, Peter Maurice (1998). *Literature in the Light of the Emblem*. Toronto: University of Toronto Press.

Enenkel, Karl A. E.; Smith, Paul J. (2007). *Early Modern Zoology: The Construction of Animals in Science, Literature and the Visual Arts*. Leiden: Brill.

Green, Henry (1872). *Andrea Alciati and His Books of Emblems: A Biographical and Bibliographical Study*. London: Truebner.

Grimaldi, Alessandro (1871). *Grimaldi's funeral oration January 19, 1550: for Andrea Alciati*. Ed. Henry Green. London.

Harrison, Peter (1998). 'The Virtues of Animals in Seventeenth-Century Thought.' – *Journal of the History of Ideas*, Vol. 59, Issue: 3, pp. 463–484.

Lailach, Michael (2000): „Der Gelehrten Symbola“ – Studien zu den „Emblematum

Tyrocinia” von Mathias Holtzwardt (Straßburg 1581). Doktoritöö. Berlin: Universitätsbibliothek der Humboldt-Universität zu Berlin (Dokumentenserver)

<http://edoc.hu-berlin.de/dissertationen/lailach-michael-2000-07-05/HTML/index.html> (viimati külastatud 21.05.2012)

Niitra, Mari (2005). *Antropomorfiseerimise mehhanismid loomalugudes eesti lastekirjanduse näitel*. Magistritöö. Tartu Ülikool (käsikiri Tartu Ülikooli raamatukogus).

Manning, John (2004). *The emblem*. London: Reaktion.

Pierguidi, Stefano (1998). 'Giovanni Guerra and the Illustrations to Ripa's Iconologia.' – *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 61, pp. 158-175.

Praz, Mario (1975). *Studies in Seventeenth-Century Imagery*. (Second edition considerably increased). Rooma: Edizioni di Storia e Letteratura.

Raybould, Robin (2005). *An Introduction to the Symbolic Literature of the Renaissance*. Canada: Trafford Publishing.

Soranus, Basilius Faber (1696). *Thesaurus eruditionis scholasticae*. (Esitrukk 1571).

Szónyi, György E. (2003). 'The 'Emblematic' as a Way of Thinking and Seeing in Renaissance Culture.' – *e-Colloquia*, Vol. 1, no. 1. <http://ecolloquia.btk.ppke.hu/issues/200301/> (viimati külastatud 21.05.2012)

Visser, Arnoud S. Q. (2005). *Joannes Sambucus and the Learned Image: the Use of the Emblem in Late-Renaissance Humanism*. Leiden: Brill.

Summary

The theme of this diploma work is the portrayal of animals in Andrea Alciato's emblem book. The aim of this research is to analyze the portrayal of animals through the following aspects: what kind of animals does Alciato use in his emblem book, what is their function and what (moral) connotations do they hold (positive, negative, or neutral). I also analyze how Alciato classifies animals.

The results of this research are as follows:

1) In Alciato's emblem book, 30 different species of animals are presented: snake, lion, sheep, goat, horse, mouse, donkey, swine, dog, bat, elephant, neat, elk, weasel, lizard, chameleon, wolf, lynx, deer, sable, snail, crayfish, oyster, stoat, beaver, hare, scarab, scorpion, fox, tortoise. Snake (13) and lion (12) are the most frequently portrayed animals in this emblem book. The snake with six different words denoting it is also lexically the most abundantly portrayed animal. The following animals are portrayed also quite frequently: sheep (6), goat (6), swine (5), horse (4), dog (4), donkey (3), bat (3), mouse (2), elephant (2), wolf (2). The rest of the animals are portrayed only in one emblem.

2) Alciato portrays animals in following functions: symbolizing (51), comparing (9), attributive portrayal (9), exemplification (8), being an object of action (3). Thus, the symbolizing function is clearly the most frequent function.

3) Alciato portrays animals with positive (moral) connotation 27 times, with negative connotation 30 times and with neutral connotation 25 times. The distribution of the different connotations is relatively balanced. Donkey and mouse are portrayed only with negative connotation, goat is portrayed five times with negative connotation and only once it has a positive connotation. Elephant has only a positive connotation. Horse, donkey, bat and mouse lack a positive connotation.

4) Alciato classifies animals using 10 different generic names to denote them: *animal*, *bellua*,

bestia, brutum, fera, ferus, hostia, succedaneus, praeda, semifer. The most frequently used names are *fera* (9) and *animal* (5). Next to *praeda*, which is used two times, the rest of the names (i.e. *bellua, bestia, brutum, hostia, semifer* and *succedaneus*) are used only once. On five occasions generic names are not used to denote (wild) animals (for example *ferus* denotes in one case the sea god Proteus). The following generic names have only neutral connotations: *ferus, hostia, succedaneus, praeda*. Generic names *semifer, bestia* and *brutum* have only negative connotations. Without exception *bellua* has only a positive connotation. Alciato uses generic names *fera* and *animal* with every connotation.

5) Alciato does not distinguish between domestic and wild animals, which means that he has no particular generic name to denote them. Alciato uses the above mentioned generic names to denote human beings (such as women), thus, human values are not the only thing the animals represent.

Lisa 1

Tabel 1. Loomade nimetused Alciato embleemiraamatus

Nurksulgudega olen märgistanud enda täiendused. Näiteks embleemis nr 62 ei mainita kordagi nahkhiirt tema nimetusega, kuid et temast käib jutt, on teada eelmise embleemi kaudu, sellepärast olen selle embleemi tabelisse pannud. Et Alciato kasutab oma tekstis ümarsulge, siis olen kasutanud ka tõlkimisel nurksulgi teksti täiendamiseks, et tõlge oleks grammatiliselt korrektsem ja eesti keeles paremini arusaadav.

Näiteosas ei tõlkinud ma ära tervet embleemi, vaid tõlkisin loomanimetusega seotud konteksti võimalikult kompaktselt. Embleemi seletan laiemalt lahti peatükis „Loomade funktsioon ja konnotatsioonid Alciato embleemiraamatus”. Looma nimetuse tõlkimisel olen edasi andnud täpse tähenduse, näitetekstis võib tõlge natuke erineda, näiteks embleemis nr 7 esineb ‚isane eesel’ ja ilmselt värsimõõdu pärast kasutab Alciato ka sellest tuletatud deminutiivi, nii tõlgin deminutiivse vormi eeslikeseks, mitte isaseks eeslikeseks.

Embleemi number	Looma nimetus	Sõnaliik	Tähendus	Näide
1	anguis	Subst	madu	Exiliens infans sinuosi e faucibus anguis , / Est gentilitiis nobile stemma tuis. (Keerdunud mao suust väljuv laps on sinu suguvõsa austusväärse päritolu märgiks.); Dum se Ammone satum, matrem anguis imagine lusam, / Divini et sobolem seminis esse docet: / Ore exit. tradunt sic quosdam enitier anguis . (Kuna madu tõestab, et Ammon, olles mao kujul petnud tema ema, on ta sigitanud, ja et järeltulija on jumalikust seemnest. [Laps] tuli suust välja. Räägitakse, et mõned maod sünnivad nii.)
2	vervex; sucula; sus	Subst; Subst; Subst	oinas; noor emis; siga	Bituricis vervex , Heduis dat sucula signum /---/ (Bituriige sümboliseerib oinas, äädulasi noor emis); Laniger huic signum sus est, animalque biforme, / Acribus hinc setis, lanitio inde levi. (Temal on sümboliks villakandev siga, kahetise välimusega loom, siit osast teravate harjastega, teisest osast pehme villaga.)

3	alce [kr k ἄλκη] ²³	Subst	põder	Alciatae gentis insignia sustinet Alce , / Unguibus et μηδὲν fert ἀναβαλλόμενος. (Põder tõstab üles Alciato perekonna vapi ja sõrgadega hoiab[kirja] 'ära lükka midagi edasi'.)
7	asellus; asinus	Subst; Subst	isane eeslike; isane eesel	Isidis effigiem tardus gestabat asellus , / Pando verenda dorso habens mysteria. (Eeslike vedas aeglasel sammul Isise kuju, lohkuvajunud selja peal austusväärseid müsteeriume.); Ast asinus tantum praestari credit honorem /Sibi, et intumescit, ad modum superbiens: / Donec eum flagris compescens, dixit agaso, / Non es Deus tu, aselle , sed Deum vehis. (Kuid eesel arvas, et kogu austust avaldatakse temale ja läks uhkust täis elevile, kuni ajaja teda hoopidega alla surus ja ütles: „Eeslike, sa ei ole Jumal, sa vaid kannad Jumalat.“)
13	leaena	Subst	emalõvi	Cecropia effictam quam cernis in arce Leaenam , / Harmodii (an nescis hospes?) amica fuit. (Kekropsi kindluses kujutatud emalõvi, keda vaatad, oli Harmodiose (või sa ei tea seda, võõras?) armastatu.)
15	leo	Subst	isalõvi	Est leo , sed custos oculis quia dormit apertis, / Templorum idcirco ponitur ante fores. (Aga lõvi on valvur, sest ta magab silmad lahti, sellepärast pannakse ta templite uste ette.)
22	draco	Subst	madu	Vera haec effigies innuptae est Palladis: eius / Hic Draco , qui dominae constitit ante pedes. (See on neiu Pallase tõeline kujutis: siin on tema madu, kes on käskijanna juures jalge ees.)
29	leo	Subst	isalõvi	Inscendit currus victor, iunxitque leones , / Compulit et durum colla subire iugum /---/ (Võitjana astub ta vankrisse ja seob kinni lõvid ning sunnib neid raske ikka alla minema)
34	taurus; gravidus	Subst; Adj pro Subst	pull; tiine [s.t lehm]	Sic ducis imperium vinctus fert poplite taurus / In dextro: sic se continet a gravidis . (Nõndaviisi allub pull paremast põlvest aheldatuna peremehe võimule – nii hoidub ta tiinetest [s.t lehmadest].)
35	ingenuus sonipes	Adj+Adj pro Subst	metsik helisevajalgne	Sed veluti ingenuus sonipes , dorso excutit omnem, / Qui moderari ipsum

²³ Ladina keeles on klassikaline korrektne sõna põdra tähistamiseks sõna *alces*, Alciato kasutab justkui vanakreeka keelest moodustatud vormi *alce*. Vanakreeka keele sõnaga ἄλκη on sarnane sõna ἄλκη, mis tähendab tugevust tegevuses, aga ka julgust, võitlust. Kuna Alciato on teisteski kohtades kasutanud sõnade tähenduste allusioone, siis arvan, et siin on kasutatud mõlemat vanakreeka keele sõna, vt embleemi nr 3, seal sümboliseerib põder ka tugevust.

			[s.t hobune]	nesciat Hippocomon. (Ent samuti nagu metsik helisevajalgne [s.t hobune] viskab seljast iga ratsaniku, kes ei oska teda ohjata.)
37	murinus	Adj	kärbi-	Nam murinae illum perstringunt undique pelles /---/ (Sest kärbinahad on tihedalt igalt poolt ta vastas)
45	sus	Subst	sig	Rostra novo mihi setigeri suis obtulit anno, / Haecque cliens ventri xenia, dixit, habe. (Klient tõi mulle uue aasta puhul harjaselise sea kärsad ja ütles: „Võta need kingid kõhu jaoks.“)
49	lacerta; stellio	Subst; Subst	sisalik; täpiline geko	Parva lacerta , atris stellatus corpora guttis / Stellio , qui latebras, et cava busta colit, / Invidiae, pravique doli fert symbola pictus. ([See] väike sisalik, keha tähistatud tumedate täppidega, on geko, kes elutseb varjulistes paikades ja õõnsates kalmehitistes, ja kelle kujutis sümboliseerib kadedust ja nurjatut pettust.)
52	canis	Subst	koer	En novus Actaeon, qui postquam cornua sumpsit, / In praedam canibus se dedit ipse suis. (Ennäe, uus Aktaion, kes, pärast seda, kui ta sarved sai, end ise oma koertele saagiks andis.)
53	chamaeleon	Subst	kameeleon	Semper hiat, semper tenuem, qua vescitur, auram / Reciprocat Chamaeleon /---/ (Kameeleon hingab alati avatud suuga kergelt õhku, millest ta toitub)
55	equus	Subst	hobune	In praeceps rapitur, frustra quoque tendit habenas / Auriga, effreni quem vehit oris equus . (Pea ees kistakse kaasa vankri juht, keda suust ohjamata hobune veab, ja asjatult hoiab ta ohje.)
56	equus	Subst	hobune	Aspicias aurigam currus Phaethonta paterni / Ignivomos ausum flectere Solis equos ; (Sa näed Phaetonit isa vankri juhina sõandamas taltsutada Päikese tuld sülgavaid hobuseid;)
57	leo	Subst	isalõvi	Ora gerit clypeus rabiosi picta leonis /---/ (Kilbi peal on kujutatud vihase lõvi nägu)
58	leo	Subst	isalõvi	Excitus ipse, velut pulices, sic proterit hostem, / Et saevi implicitum pelle leonis agit. (Kui ta oli äratatud, purustas ta vaenlased nii nagu kirbud ning ajas ära, mähkides nad metsiku lõvi naha sisse.)
61	vespertilio	Subst	nahkhiir	[Embleemi pealkiri:] Vespertilio (Nahkhiir)

62	[vespertilio]	[Subst]	[nahkhiir]	Vespere quae tantum volitat, quae lumine lusca est, / Quae cum alas gestet, caetera muris habet; (Ta lendab ainult õhtul, ta on halva nägemisega, ehkki teda kannavad tiivad, on teised [kehaosad] hürelt;)
63	leo	Subst	isalõvi	Alcaeam veteres caudam dixere leonis , / Qua stimulantem iras concipit ille graves. (Vanaaja inimesed nimetasid lõvi saba <i>alcaea</i> 'ks, seda mõjutades satub ta suurde raevu.)
64	capra; lupus	Subst; Subst	emane kits; isane hunt	Capra lupum non sponte, meo nunc ubere lacto /---/ (Kitsena joodan praegu udarapiimaga vastu oma tahtmist hunti)
66	lupus cervarius; hinnuleus	Subst+Adj; Subst	ilves; hirvevasikas	Cum lupus esuriens mandit cervarius escam, / Praeque fame captum devorat hinnuleum , / Respiciat si forte alio, vel lumina vertat, / Praesentem oblitus quem tenet ore cibum /---/ (Kui näljast ärevuses ilves sööb toitu ja neelab näljasenavarem kinnipüütud hirvevasikat, kui ta juhuslikult vaataks mujale ja pööraks pilgu ära, [siis] ta unustaks ära käesoleva toidu, mida ta suuga kinni hoiab)
71	vipereus	Adj	madu	Squallida vipereas manducans femina carnes /---/ (Räpane naine närib madude liha)
72	hircus	Subst	sokk [isane kits]	/---/ indexque libidinis hircus /---/ (ja sokk on iharuse sümbol)
74	aries; leaena	Subst; Subst	jäär; emalõvi	Quid scalptus sibi vult aries , quem parte leaena / Unguibus apprehensum posteriore tenet? / Non aliter captos quod et ipsa teneret amantes: / Vir gregis est aries , clune tenetur amans. (Mida kujutab endast nikerdatud jäär, keda emalõvi küünistega selle tagaosast [oma] haardes hoiab? Ta ise ei hoiaks teisiti kinnipüütud armsaid: karja isane on jäär, armsat hoitakse tagamusest kinni.)
75	capra	Subst	emane kits	Villosae indutus piscator tegmina caprae , / Addidit ut capiti cornua bina suo /---/ (Kalamees pani selga karvase emakitse nahad ja oma pähe lisas kaks sarve); Capra refert scortum /---/ (Emane kits kujutab hoora)
76	equus; sus	Subst; Subst	hobune; siga	Testis equum domitor Picus /---/ (Tunnistaja on hobuste taltsutaja Picus); Atque Ithaci postquam vina bibere sues . (Ja ithakalased jõid pärast sigadena veini.)
79	mus; zibellus	Subst; Subst	hiir; soobel	Delicias et mollitiem mus creditur

				albus / Arguere /---/ (Arvatakse, et valge hiir esindab naudinguid ja seksuaalset liialdamist); Sarmaticum murem vocitant plerique Zibellum /---/ (Paljud nimetavad sooblit sarmaatia hiireks)
82	limax	Subst	tigu	Parva velut limax spreto Remora impete venti, / Remorumque, ratem sistere sola potest /---/ (Nagu väike tigu suudab imikala ²⁴ tuule ja aerude hoost üle olles üksinda laeva peatada)
85	asinus	Subst	eesel	Cui similem dicam hunc, inopem quem copia reddit? / Anne asino ? (Kelle sarnaseks ma nimetaksin seda, keda rikkus ajab tagasi vaesuse juurde? Kas eesli sarnaseks?); Namque asinus dorso pretiosa obsonia gestat, / Seque rubo aut dura carice pauper alit. (Sest eesel kannab seljas peeneid toiduaineid, aga end, vaene, toidab põldmuraka ja kõva lõikheinaga.)
91	asella	Subst	emane eeslike	Sed quantum multis vix torquet strenuus horis, / Protinus ignavi ventris asella vorat. (Kuid nii palju kui ta paljude tundide jooksul vaevaga pingutades [kokku] seob, [seda] sööb lakkamata laisa kõhuga emane eeslike.)
92	cancer fluvialis	Subst +Adj	jöevähk	Quos tibi donamus, fluviales accipe cancros , / Munera conveniunt moribus ista tuis. (Võta vastu [need] jõevähid, mida sulle pakume, need kingid sobivad sinu olemusega.)
94	mus; ostrea	Subst; Subst	hiir; auster	Regnatorque penus, mensaeque arrosor herilis / Ostrea mus summis vidit hiulca labris. (Hiir, sahvri valitseja, peremehe laualt näppaja, nägi paokil pealmise kaanega austrit.)
96	vespertilio; vipera	Subst; Subst	nahkhiir; madu	Contra est vocatus, tenuis esset Albius / Quod voce, vespertilio . (Seevastu nahkhiireks kutsuti Albiust, kuna tal oli peenike hääl.); Hic sibilat ceu vipera . (See siin sisiseb nagu madu.)
97	caper	Subst	sokk [isane kits]	Hinc caper est, quia nos natura in saecla propagat / Concubitu, ut volucres, squamea, bruta, feras. / Quod commune aliis animantibus, est caper index / Luxuriae, Veneris signaque aperta gerit. (Siit osast on ta sokk, kuna loodus paljundab meid [juba] sajandeid seksuaalvahekorra teel, nagu linde, kalu, elajaid ja loomi.

²⁴ Ladinakeelne sõna *remora* tähendab eesti keeles nii imikala kui ka takistust.

				Ehkki see on ühine teistelegi elusolenditele, on [just] sokk seksuaalse liialduse sümbol ning ta kannab Veenusele kuuluvaid atribuute varjamata.)
104	dipsas	Subst	rästik	Dipsada non prudens auceps pede perculit: ultrix / Illa mali, emissum virus ab ore iacit. (Ettevaatamatu linnukütt komistas jalaga rästiku otsa: too [madu] sülitab kätemaksuks vigastuse tõttu mürki suust välja.)
105	leo	Subst	isalõvi	Aspice ut invictus vires auriga leonis /---/ (Vaata, kuidas vankrijuht on alistanud lõvi jõud)
111	vipera	Subst	madu	Cum nec ita inmittis vipera saeva foret. (Kui õel madugi ei ole nii metsik.)
118	anguis; Amalthea [siin: zoonüüm]	Subst; Subst	madu; Amaltheia [emase kitsena]	Anguibus implicitis, geminis caduceus alis / Inter Amaltheae cornua rectus adest. (Keerdunud madude ja kahe tiivaga heeroldikepp seisab püsti Amaltheia sarvede vahel.)
123	bos; elephas; barrus	Subst; Subst; Subst	härg [siin tähistab elevanti]; elevant; elevant	Ingentes Galatum semermi milite turmas, / Spem praeter trepidus fuderat Antiochus: / Lucarum cum saeva boum vis, ira, proboscis, / Tum primum hostiles corripuisset equos. / Ergo trophaea locans Elephantis imagine pinxit, / Insuper et sociis, Occideramus, ait, / Bellua servasset ni nos foedissima barrus /---/ (Hirmunud Antiochos oli üle ootuste vallutanud suure galaatialaste väeosa oma halvasti relvastatud sõduritega, siis kui Lukaania härgade metsik jõud, viha ja lont esimest korda vaenlaste ratsavägesid oli rünnanud. Hiljem trofeesid välja pannes kaunistas ta need elevantide kujutistega ning lisaks ütles kaaslastele: „Me oleksime hukkunud, kui kõige kohutavam hiiglaelukas, elevant, meid päästnud ei oleks.”)
125	leaena; aper	Subst; Subst	emalõvi; metssiga	Dum saevis ruerent in mutua vulnera telis, / Ungue leaena ferox, dente timendus aper , / Accurrit vultur spectatum, et prandia captat. (Sel ajal, kui raevukas emalõvi küünistega ja hirmuäratav metssiga kihvadega vastastikku metsikute relvadega kisklesid, kiirustas kotkas vaatama ja haaras toidu.)
126	mustela	Subst	nirk	Quidquid agis, mustela tibi si occurrat, omitte: / Signa malae haec sortis bestia prava gerit. (Kui sulle

				nirk vastu juhtub, siis katkesta see, mida iganes teed. See õel loom kannab halva õnne märke.)
131	draco	Subst	madu	Crediderat platani ramis sua pignora passer, / Et bene, ni saevo visa dracone forent. / Glutiit hic pullos omnes, miseramque parentem / Saxeus, et tali dignus obire nece. (Varblane oli usaldanud oma lähedased plaatani okstele [jätta] ja [kõik oleks] hästi, kui metsik madu [seda] näinud ei oleks. Siis ta, kalk, sõi ära kõik pojad ja õnnetu vanema ning sellist surma on ta [isegi] väärt surema.)
132	serpens	Participium pro Subst	madu	Neptuni tubicen (cuius pars ultima cetum / Aequoreum facies indicat esse deum) / Serpentis medio Triton comprehenditur orbe, / Qui caudam inserto mordicus ore tenet. (Triton, Neptunuse trompetimängija, (kelle lõpuosa näitab [teda] mereloomana, nägu merejumalana), on ringi keskel, kus ühendatud madu hoiab suhu pandud saba hammastega kinni.)
140	capra	Subst	emane kits	Quod fine egregios turpi maculaveris orsus, / In noxamque tuum verteris officium; / Fecisti, quod capra , sui mulctralia lactis / Cum ferit, et proprias calce profundit opes. (Kuna sa oled erakordsed algused ära rikkunud häbiväärse lõpuga ja oled pööranud oma teene kahjuteoks, [siis] oled teinud [seda], mida emane kits [teeb], kui ta piimapütte lööb ja kabja tagaosaga omaenda vara voolama paneb.)
149	anguis	Subst	madu	Mitis, et immani conditur angue Deus. (Leebe Jumal on peidus tohutu mao sees.)
152	fiber	Subst	kobras	Et pedibus segnis, tumida et propendulus alvo, / Hac tamen insidias effugit arte fiber . / Mordicus ipse sibi medicata virilia vellit, / Atque abicit, sese gnarus ob illa peti. (Ehkki kobras on aeglaste jalgade ja pungis rippuva kõhuga, põgeneb ta sellest hoolimata varitsejate eest järgmisel viisil. Ta rebib hammastega ise endalt ära ravitoimelised munandid ja heidab need eemale teades, et teda rünnatakse nende pärast.)
153	leo; lepus	Subst; Subst	isalõvi; jänes	Comprimere haud potuit vocem, insultantibus illis, /---/ Distrahite ut libitum est: sic cassi luce leonis /

				Convellunt barbam vel timidi lepores . (Ta ei suutnud vaiki jääda, [Hektor ütles] neile triumfeerijatele: “Lohistage nagu [teile] meeldib: nõndaviisi näiteks arad jänesed kitkuvad elust lahkunud lõvi lakka.”)
164	canis	Subst	koer	Lunarem noctu, ut speculum, canis inspicit orbem: / Seque videns, altum credit inesse canem , / Et latrat: sed frustra agitur vox irrita ventis /---/ (Koer vaatab öösel kuuketast nagu peeglit ja nähes ennast usub, et seal on teine koer ja haugub - kuid hääl kandub tühjalt tuulde)
168	scarabeus	Subst	skarabeus	Bella gerit scarabeus , et hostem provocat ultro: / Robore et inferior, consilio superat. (Skarabeus peab sõda ning provotseerib vaenlast liigselt: [ta on küll] nõrgem füüsilise jõu poolest, [kuid] nutikuselt tugevam.)
170	ovillum; lupus; ovis	Adj; Subst; Subst	lamba-; hunt; lammas	Caetera mutescunt, coriumque silebit ovillum , / Si confecta lupi tympana pelle sonent. / Hanc membrana ovium sic exhorrescit, ut hostem / Exanimis quamvis non ferat exanimem. (Teised jäävad vait, ka lambanahk vaikib, kui hundinahast valmistatud timpanid kumisevad. Lammaste nahk kardab seda [hundinahka] nii nagu vaenlast, kuigi [ta ise on] surnud, ei kannatata surnut [s.t vaenlast].)
171	ovis	Subst	lammas	Haec secum teneras concinit inter oves : / Pascite vos herbas, sociis ego pascam Achivis /---/ (Õrnade lammaste seas omaette laulab ta nii: teie sööge taimi, mina toitun Ahhaia kaaslastest)
172	scorpion ²⁵	Subst	skorpion	Raptabat volucres captum pede corvus in auras / Scorpion , audaci praemia parta gulae. (Ronk viis tiivulistesse tuultesse jalgadega ära skorpioni, auhinna, mille ta sai hulljulge isu eest.)
174	catulus	Subst	koerakutsikas	Arripit ut lapidem catulus , morsuque fatigat, / Nec percussori mutua damna facit: / Sic plerique sinunt veros elabier hosteis, / Et quos nulla gravat noxia, dente petunt. (Nii nagu koerakutsikas krahmab kivist ja piinab [seda] hammustusega ega tekita viskajale kahjuvastu, nõndaviisi lasevad väga paljud tõelistel vaenlastel pääseda ja ründavad

²⁵ Ladina keele korrektne vorm on *scorpio*.

				hammastega neid, keda ükski pahategu ei koorma.)
175	setiger; sus; sus	Subst; Subst; Subst	metssiga; metssiga; siga	Setigeri medius stabat gregis ensifer Ajax, / Caede suum credens caedere Tantalidas. / Hostia sic tamquam sus succedanea poenas / Pro Laertiade, pro caveaque dabat. (Metssea karja keskel seisis mööka kandev Ajax, arvates, et tappes metssigu tapab ta Tantalose järglasi. Nõnda ta maksis sigade justkui asendusohvriloomaga kätte Laertese poja ja pealtvaatajate eest.)
176	barrus	Subst	elevant	Turrigeris humeris, dentis quoque barrus eburni, / Qui superare ferox Martia bella solet, / Supposuit nunc colla iugo, stimulisque subactus, / Caesareos currus ad pia templa vehit. (Sadulakorvi kandvate õlgade [ja] ka elevandiluust kihvadega elevant, kes on raevukana harjunud Marsi sõdu võitma, on nüüd pandud kaelapidi ikke alla ja alistatud torkoradega, ta veab Caesari vankrit pühadesse templitesse.)
180	leo	Subst	isalõvi	Arcum laeva tenet, rigidam fert dextera clavam, / Contegit et Nemees corpora nuda leo . / Herculis haec igitur facies? (Vasak käsi hoiab vibu, parem kannab jääka nuia ning Nemesise lõvi katab paljast keha. Kas see siis on Heraklese kujutis?)
183	serpens; leo	Participium pro Subst; Subst	madu; isalõvi	Gentiles clypeos sunt qui in Iovis alite gestant, / Sunt quibus aut serpens , aut leo , signa ferunt. (On neid, kes kannavad perekonna vappe Jupiteri linnuga, on neid, kelle vappidel on kas madu või lõvi.)
185	vipereus	Adj pro Subst	draakon	Vipereos Cadmus dentes ut credidit arvis, / Sevit et Aonio semina dira solo: / Terrigenum clypeata cohors exorta virorum est, / Hostili inter se qui cecidere manu. (Kui Kadmos usaldas draakoni hambad põllule ja külvas Aioonia pinnal hirmuäratavad seemned, [siis seal] tuli välja maast sündinud meestest koosnev kilbikandjate armee, kes hukkusid teineteise vaenuliku käe läbi.)
186	musimo	Subst	mufilon [Sardiinia mägilammas]	Musimoni insideat effice Sardus eques. (Pane Sardiinia ratsanik istuma mufiloni selga.)
188	vulpes	Subst	rebane	Ingressa vulpes in Choragi pergulam, / Fabre expolitum invenit humanum caput, / Sic eleganter fabricatum, ut

				spiritus / Solum deesset, caeteris vivisceret. (Rebane, sisenenud koreegi hoiuruumi, leidis hästi viimistletud inimese pea [s.t maski], nii peenelt valmistatud, et ainult hing oli puudu, muu poolest paistis elavat.)
189	ovis	Subst	jäär	Tranat aquas residens pretioso in vellere Phryxus, / Et flavam impavidus per mare scandit ovem . (Phrixos läbib veekogu kaksiratsa hinnalisel lambanahal ja kartmatuna rassib läbi mere kuldkollasel jääral.)
190	catulus	Subst	koerakutsikas	Ecce puella, viro quae dextra iungitur. ecce / Ut sedet, ut catulus lusitat ante pedes! / Haec fidei est species /---/ (Vaata tüdrukut, kelle parem käsi on ühendatud mehe omaga. Vaata, kuidas ta istub, kuidas koerakutsikas mängib ta jalge ees! See on truuduse kujutis.)
191	vipera	Subst	madu	Cum furit in Venerem, pelagi se in littore sistit / Vipera , et ab stomacho dira venena vomit /---/ (Kui madu on seksuaalselt erutunud, siis sätib ta end merekaldale ja väljutab kõhust hirmuäratavad mürgid)
195	testudo	Subst	kilpkonn	Alma Venus, quaenam haec facies? quid denotat illa / Testudo , molli quam pede Diva premis? (Helde Veenus, mida see kujutis tähendab? Mida see kilpkonn tähistab, kelle peal, Jumalanna, sa pehme jalaga seisad?)

Lisa 2

Tabel 2. Loomade liigitus Alciato embleemiraamatus

Tulbas „Sõna tõlge” olen kasutanud ümarsulge, tähistamaks sulgudes põhisõna täiendavat sõna, mis tähendab seda, et see sõna esineb tihti mõlemas vormis. Näiteks ,(mets)loom’ tähendab seda, et ladinakeelne sõna tõlgitakse tihti nii loomana kui ka metsloomana, sõnal ,mets’ on põhisõna täiendav roll. Mõttekriips tähistab tabelis juhtumeid, mil embleemis ei viidata ühelegi kindlale loomale.

Embleemi number	Sõna loomade liigitamiseks	Sõna tõlge	Sõnaliik	Keda tähistab tekstis
2, 22, 91, 112, 183	animal	(mets)loom, elusolend	Subst	sigas; madu; naine; mesilane; madu ja lõvi
123	bellua	elukas, nt mere-, hiigla-, metsaelukas	Subst	elevant
126	bestia	(mets)loom	Subst	nirk
97	brutum	elajas	Adj-st tuletatud Subst	–
175	hostia	ohvriloom	Subst	sigas
5, 13, 89, 97, 101, 105, 112, 145, 176	fera	(mets)loom	Adj-st tuletatud Subst	madu; emalõvi; –; –; metonüüm karu tähistamiseks; isalõvi; mesilane; hobuse osa kentauril; elevant
35, 182	ferus	(mets)loom	Adj-st tuletatud Subst	hobune; merejumalus Proteus
52, 66, 141	praeda	saak(loom)	Subst	isahirv; –; jänes (üksnes embleemi pildil)
145	semifer	poolloom	Adj pro Subst	õpetaja
175	succedaneus	asendus(loom)	Adj	sigas